

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pirmsskolas un sākumizglītības nodaļa

Profesionālā bakalaura studiju programma

Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

ANIKA VAIVADE

Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ritma izjūtas sekmēšana dienas ritā

Bakalaura darbs

Darba vadītāja: Mg.sc.soc. D.Augstkalne _____

Jēkabpils, 2018

Anotācija

Darba autore: Anika Vaivade.

Darba nosaukums: “Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ritma izjūtas sekmēšana dienas ritā”.

Darba mērķis: Teorētiski izzināt un praktiski pētīt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ritma izjūtas sekmēšanas iespējas dienas ritā.

Īss pētījuma saturs un rezultāti: muzikalitātes un ritma izjūtas sekmēšana jau kopš dzimšanas un, bet īpaši pirmsskolas vecumā ir vitāli nepieciešama nodarbošanās, tā kā sniedz virkni dažādus ieguvumus. To iespējams īstenot un attīstīt, izmantojot dažādas metodes un vingrinājumus. Pētījumā tika pierādīts, ka bērnu ritma izjūta ir atkarīga no daudziem faktoriem, piemēram, bērna rakstura, interesēm, bērnu līdzšinējā attīstības līmeņa, tomēr neatkarīgi no visiem šiem faktoriem, pat trīs mēnešu laikā iespējams sasniegt uzlabojumus bērnu ritma izjūtas attīstībā.

Pētījumā tika pierādīts, ka vecākā pirmsskolas bērna ritma izjūta dienas ritā tiks sekmēta, ja ritma elementi tiek apvienoti ar dažādiem darbības veidiem - dziedāšanu, mūzikas klausīšanos, ķermeņa kustībām un skanošajiem žestiem.

Darbs sastāv no 51 lapām, septiņiem attēliem, piecām tabulām, 50 literatūras vienībām, četriem pielikumiem.

Atslēgas vārdi: vecākais pirmsskolas vecums, ritms, ritma izjūta, pirmsskola, dienas ritms

Annotation

Author of work: Anika Vaivade.

The title of the work: „Promoting a rhythm of the elderly preschoolers in their day mode”.

Aim of the work: To study theoretically and practically the possibilities of promoting the elderly preschoolers sense of rhythm in their day mode.

Brief content and results of the study: The promotion of musicality and rhythm from birth and, especially in pre-school age, is a vital activity, as it offers a range of benefits. It can be implemented and developed using different methods and exercises. The authors study showed that the feeling of a child's rhythm depends on many factors, such as the nature of the child, the interests of children, the level of development of children, but despite all these factors, even within three months, improvements in the development of the rhythm of the kid can be achieved. The study showed that the feeling of rhythm of the older preschoolers in their day mode can be enhanced if the rhythm elements are combined with different types of activities - singing, listening to music, body movements and tapping gestures.

The work consists of 51 pages, seven images, five tables, 50 literary units, four annexes.

Keywords: elder preschool age, rhythm, sense of rhythm.

Saturs

Ievads	5
1. Ritma izjūta – viens no bērnu attīstības priekšnosacījumiem	7
1.1. Ritma izjūta pedagogu un psihologu atziņās	7
1.2. 5- 6 gadīgu bērnu attīstība problēmas skatījumā	16
1.3. Pirmsskolēnu ritma izjūtas sekmēšana dienas ritā	21
2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ritma izjūtas sekmēšana dienas ritā	27
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums	27
2.2. Bērnu ritma izjūtas novērojums pētījuma sākumā	30
2.3. Pedagoģiskais darbs ar bērniem un pētījuma rezultātu analīze	35
Secinājumi un priekšlikumi	42
Literatūras un citu avotu saraksts	45
Pielikumi	48

Ievads

Cilvēks un ritms, tā ir ikdiena, tas ir saskatāms ik uz soļa. Pirms piedzimšanas, mazais augot mātes klēpī, uztver pirmo ritmu, tie ir māmiņas sirdspuksti. Bērnam attīstoties, māmiņa jau var dziedāt un runāt ar viņu, jo šī balss ir skaistākā melodija mazajām austiņām. Muzikāls ritms ir arī dziesmu dziedot, runājot būs valodas ritms un, ja tas tiek darīts katru dienu kādā noteiktā dienas stundā, tas viss būs dienas ritms. Un tā būs arī tad, kad mazais piedzims, ritms viņam būs katru dienu.

Ar ritmisku piesitienu, mūziku ir piepildīta visa mūsu dzīve. Gan tad, kad naktī klausāmie lietus lāšu bungošanā pa jumtu, gan tad, kad ar pirkstiem kādai melodijai līdzīgam ritmu uz virtuves galda. Mazs bērns, kad atrod ko bungojamu, uzreiz zina, kas darāms – vajag sist, radīt skaņu, vibrāciju – iekustināt pasauli, lai tā mainās, lai to iešūpo neredzami vēji. Basas kājas uz grīdas izdipina savu ritmu.

Lai bērnam sekmētos ritma izjūta, pirmais un svarīgais darba ieguldījums ir jāveic vecākiem. Māmiņas dziesma, šūpošana uz rokām, barošana noteiktā stundā, pastaigas svaigā gaisā, tas viss ir ritmā, par ko raksta K. Orfs, A.Līduma, M.Briška, R. Kloppels, B. Brice u.c. Ne visās ģimenēs ritms ir būtisks, tāpēc bērnam uzsākot pirmsskolas gaitas, svarīga loma ritma sekmēšanā ir pedagoģiskajā darbībā. Ritma rotaļas, tautasdziesmu skandēšana, dzejolišu ritmizēšana ir dienas ritā iekļaujamās aktivitātes, kas palīdzēs un sekmēs bērna ritmu.

Ritma izjūtas attīstīšanai pirmsskolā ir liela nozīme. Tas ir turpmākais bērna ceļš uz mūzikas pasauli. Vēlme izzināt, kā labāk to veikt un vēl bērnam saistošā veidā, bija mudinājums veikt šo pētniecisko darbu.

Pētījuma objekts: pedagoģiskais process pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ritma izjūta.

Pētījuma mērķis: teorētiski izzināt un praktiski pētīt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ritma izjūtas sekmēšanas iespējas dienas ritā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par pirmsskolas vecuma bērnu psihisko un fizisko attīstību, kā arī ritma izjūtu un tā sekmēšanu.
2. Pētīt ritma izjūtas sekmēšanas iespējas vecākā pirmsskolas vecuma bērniem dienas ritā.

Pētījuma hipotēze: vecākā pirmsskolas bērna ritma izjūta dienas ritā tiks sekmēta, ja ritma elementi būs apvienoti ar dažādiem darbības veidiem - dziedāšanu, mūzikas klausīšanos, ķermeņa kustībām un skanošajiem žestiem un bērni iesaistīsies to izpildē.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā:

pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze.

Empīriskā:

- bērnu novērojumi.
- pedagoģiskā darbība.

Pētījuma bāze: Jaunjelgavas novada PII „X”. Pētījumā aptverti Jaunjelgavas novada „X” PII vecākā pirmsskolas vecuma bērni.

1. Ritma izjūta – viens no bērnu attīstības priekšnosacījumiem

1.1. Ritma izjūta pedagogu un psihologu atziņās

Pirms izvērtēt teorētisko informāciju darba temata ietvaros, vēlētos citēt vienu no pirmajiem latviešu metodiķiem mūzikā - J. Bebru. Viņš uzskatīja, ka dziedāšanai skolas mācību procesā ir jābūt otrajā vietā pēc nozīmīguma - uzreiz aiz mātes valodas, jo “dziedāšana ir māksla, vecākā un pilnīgākā no visām mākslām. Viņa ir tikpat veca kā pati cilvēce. Dziedāšanā harmoniskā vienībā sasaistās mūzika un dzeja, viena otru papildinādamas, viena otru, kur vajadzīgs, izceldamas. Mākslai piemīt daiļojošs, audzinošs spēks. Dziedāšana veicina cilvēka fiziskās, garīgās, tikumiskās, estētiskās un sabiedriskās tieksmes un spējas. Dziedot vingrinās elpošanas, balss, dzirdes un redzes orgāni. Caur vingrināšanu tie attīstās un izdaiļojas un tādā kārtā top spējīgāki pilnīgāki kalpot savam uzdevumam. Dziedāšana nekavē, bet veicina indivīda attīstību” (Millere, 2012).

Tāpat būtiski norādīt uz daudzu biomedicīnas speciālistu secinājumu, ka sākotnējās elementārās mūzikas spējas (skaņu augstumu dzirde, ritma izjūta, muzikālā atmiņa) piemīt daudziem cilvēkiem, tās piemīt absolūti visiem jaundzimušajiem (Fox, 1991, 42-46). Šajā kontekstā var minēt un atzīmēt A. Žeigura pētījumu rezultātā gūtos secinājumus, min I. Millere, - viņš norāda, ka jau septiņos mēnešos bērns spēj izšķirt skaņas ar pustoņa starpību un tieši šo laiku var uzskatīt par „īsto” un piemērotāko laiku, lai uzsāktu bērnu mācīt dziedāt, muzicēt. Dziedot, muzicējot tiek attīstīta bērna muzikālā dzirde un līdz ar to arī dzirdes uztvere kopumā, kas savukārt veicina dzirdes atmiņas attīstīšanos. Šis speciālists atzīmē, ka dzirdes uztvere jāattīsta tāpēc, lai bērns skolā dzirdētu, saprastu un iegaumētu, ko stāsta skolotājs (Millere, 2012). Un, lai gan daudzos informācijas avotos tiek minēts, ka muzicēt nepieciešams jau no pašas mazotnes un, ja pieaugušais ar bērnu nav nodarbojies un strādājis šajā virzienā līdz pat piecu gadu vecumam (vai tas ir darīts ļoti virspusēji, piemēram, bērns ir dzirdējis muzicēšanu tikai TV), tad daudz jau kas ir palaists garām, nokavēts (Brice, 2011, 3), tomēr vēlētos tāpat norādīt un uzsvērt, ka vecākais pirmsskolas vecums ir ļoti būtisks bērna turpmākajā attīstībā (īpaši, uzsākot skolas gaitas pamatskolā) un, ka nekad nav par vēlu sākt attīstīt un sekmēt kādu spēju, tai skaitā, vecākā pirmsskolas vecuma bērnu muzikalitāti, kuras (kā norāda vairāki speciālisti) viena no nozīmīgākajām „vienībām”, pamatelementiem ir tieši ritma izjūta.

No šīs informācijas, speciālistu viedokļiem, pētījuma laikā gūtajiem secinājumiem var izvirzīt apgalvojumu, ka muzikālo spēju attīstīšana ir ļoti nozīmīga cilvēkam, tomēr rodas jautājums - kas ir muzikalitāte? Kādi faktori to ietekmē? Kā iespējams to attīstīt?

Muzikāls ir ikviens cilvēks, ikviens bērns. Mūzika - tās klausīšanās un muzicēšana izglīto cilvēka sajūtas, attīsta arī visus intelekta veidus (tiek attīstīts valodnieciskais (lingvistiskais) intelekts, loģiski matemātiskais intelekts, vizuāli telpiskais intelekts, ķermeņa kustību (kinētiskais) intelekts, muzikālais intelekts, dabaszinātniskais intelekts, pašizpratnes (intrapersonālais) intelekts, saskarsmes (interpersonālais) intelekts) (Millere, 2012). Zinot mūzikas ieguvumus, rodas jautājums - kas ir muzikalitāte? Kā to izmantot?

A.Līduma savā darbā „Bērna muzikalitāte” ir aktualizējusi bērna darbības nozīmi muzikalitātes attīstībā. Autores pētījumā ir apstiprinājies, ka muzikalitāte ir integrēta personības kvalitāte. Tā izpaužas vienībā ar intelektuālo, emocionālo, gribas un sociālo attīstību, un to veido emocionālā uztvere, emocionālā atsaucība, muzikālā dzirde, atmiņa, *ritma izjūta*, balss apjoms, prasme dziedāt un muzikālā domāšana (Līduma, 2015, 265).

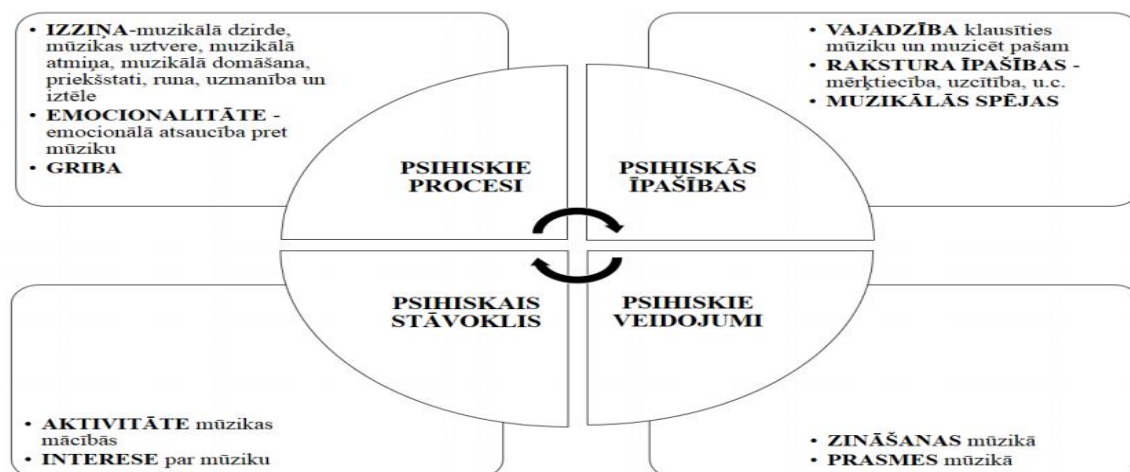
Grāmatā „Bērna muzikalitāte” autore A.Līduma izmantoja atziņas no B. Teplova darba „Muzikālo spēju psiholoģija”, kur autors ir skaidrojis teorētiskos muzikalitātes pamatus. Pēc viņa domām, muzikalitāte ir īpašs individuāli psiholoģisku īpatnību komplekss, kas nepieciešams, lai nodarbotos ar mūziku, ar jebkuru muzikālās darbības veidu. Viņš ir pārliecināts, ka muzikalitātes pamat pazīmes ir mūzikas pārdzīvojums. Tas ir muzikāli emocionāls pārdzīvojums, jo mūziku iespējams izprast tikai emocionāli (Līduma, 2015,17).

N. Vetlugina (Ветлугина) atzīmē šādas muzikalitātes pazīmes:

- 1) spēja just raksturu, mūzikas skaņdarba noskaņojumu, līdzpārdzīvot dzirdēto, izrādīt emocionālu attieksmi;
- 2) spēja ieklausīties, salīdzināt, novērtēt spilgtas un saprotamas muzikālas parādības izpausmes;
- 3) radošas attieksmes izpausme mūzikas klausīšanās laikā (Ветлугина,1982,8).

No minētajām atziņām par muzikalitāti var secināt, ka muzikalitāte gan no pedagoģiskā, gan psiholoģiskā skatījuma var tikt analizēta detalizētāk kā personas individuālu iezīmju kopums, tai skaitā, personas noteikta rakstura īpašības un spējas, kā ļoti komplicētu darbību un priekšnoteikumu kopumu. Ņemot vērā šo atziņu, var secināt, ka muzikalitātes attīstībai svarīgas ir personas raksturs un attiecīgi arī tās *muzikālās spējas* (Рубинштейн, 2003, 84).

Nozares literatūrā tiek norādīts, ka personas muzikālās spējas pieder pie speciālajām spējām, kuras savukārt sekmē noteiktas darbības mūzikā, piemēram, klausīšanos, muzicēšanu, komponēšanu un improvizēšanu (Столярченко, 2008, 47). Arzinot plašu informācijas apjomu, vēlētos norādīt, ka muzikālās spējas, to attīstīšana ietver ļoti daudz dažādas komponentes (sk. 1.attēlu).

1.attēls. Cilvēka psihe strukturālie komponenti muzikalitātes attīstības aspektā (Vilde, 2013, 17)

No attēla redzams, ka muzikalitātes attīstība „pieprasa” no personas ļoti kompleksu dažādu psihisko procesu, īpašību, stāvokļu un veidojumu mijiedarbību. Tomēr, ņemot vērā darba tematiku, vēlētos uzsvērt faktu, ka muzikālo spēju (dzirdes, ritma, atmiņas) attīstība pirmskolā ir atkarīga no savlaicīgi uzsāktas nepārtrauktas un pēctecīgas muzikālas darbības agrajā bērnībā. Tikai tad, kad bērns ir pakāpeniski apguvis nepieciešamo secību ritma izjūtas veidošanā, pirmskolā turpinās muzikālo dzirdes priekšstatu spējas apguve (Līduma,2015,103).

Kā norāda vairāki speciālisti, viens no faktoriem, kas ietekmē cilvēka attīstībā dažādās spējas, tai skaitā, muzikālās, ir iedzimtība. Kā atzīst I. Puškarevs, iedzimtība ir organisma spēja nodot savas pazīmes nākamajām paaudzēm. Vecāku un pēcnācēju pazīmes var atšķirties, taču pēcnācēji vienmēr manto pazīmju un īpašību ģenētiskos faktorus - gēnus, kuru iedarbība var izpausties turpmākajās paaudzēs (Puškarevs,2001,15). Par iedzimtajām un dzīves laikā iegūtajām muzikālajām spējām V. Mjasiščevs un A. Gotsdiners raksta, ka spēja analizēt specifiskus skaņas signālus - runas un muzikālos - ir iedzimta, ģenētiski pārmantota un nostiprinājusies cilvēces evolūcijā, bet skaņu atšķiršanas pakāpe, diferencēšanas asums un prasme dziedāt tiek iegūta dzīves laikā (Līduma, 2015, 23).

I.Kepule savā pētījumā atzīmē, ka daudzi pedagogi bērnu panākumus skaidro ar iedzimtām spējām. Pētījumā tika izmantots Kloppela uzskats, ka bērna muzikalitāte ir lielā mērā atkarīga no attīstošās vides un saistīta ar to, kā veidojas muzikālā pieredze (Kepule, 2012). Tāpat būtiski atzīmēt, ka mūzika ir cieši saistīta ar citām cilvēka spējām, piemēram, fiziskām kustībām – atskaņojot mūziku (spēlējot, dziedot), klausoties, reaģējot uz mūziku (Fišers, 2005, 325).

V.Hekers un T.Cīens muzikalitātes struktūru iedala piecos komponentos (psihiskajās funkcijās), kuru skaitā ir ritma izpaušme (sk. 1.tabulu).

1.tabula. V.Hekera un T.Cīna muzikalitātes struktūra (Hacker, Ziehen, 1922)

Sensorais komponents	sajūtas, kas ietver jūtīgumu pret skaņu augstuma, intensitātes un ilguma atšķiršanu (K. Širona noteiktās sensorās pamatiespējas)
Setentīvais komponents	augstuma atmiņa, skaņu ilguma un to kompleksu intensitāte
Sintētiskais komponents	tēlu uztvere kopumā: motīvu melodiju, tēmu, ritmisko paraugu izdalīšana
Motorais komponents	skaņu tēla pārņemšana balsī vai atveide ar instrumentu
Ideatīvais komponents	sakarības noteikšana starp skaņu tēliem un neakustiskām idejām, t.i., mūzikas idejiskā satura noteikšana

Lai gūtu plašāku priekšstatu par konkrēto jautājumu, ir jāapzina arī citu speciālistu redzējumu šajā jautājumā. Kā piemēru var atzīmēt J. Krisu, viņš izceļ šādus trīs muzikalitātes komponentus:

- 1) ritma izjūtu,
- 2) muzikālo dzirdi (spēja atšķirt skaņu augstumu, intensitāti un tembru),
- 3) muzikālo atmiņu (Kriss,1926).

Velkot paralēles ar tabulā minētajām un šajā uzskaitījumā norādītajām muzikalitātes komponentēm, var secināt, ka, neskatoties uz atšķirīgo speciālistu redzējumu un muzikalitātes struktūras iedalījumu, abos uzskaitījumos muzikalitātes būtība un galvenās tās komponentes ir definētas ļoti līdzīgas. Tas savukārt ļauj secināt, ka muzikalitāte no vispārīgā redzējuma ir atkarīga no cilvēka ritma izjūtas, muzikālās dzirdes un muzikālās atmiņas.

Pedagogi un psihologi savos pētījumos ļoti bieži min vārdu salikumu “muzikālās spējas”. B. Teplovs uzskata, ka muzikālās spējas ir savstarpēji saistītas: nevar būt attīstīta kāda viena noteikta spēja, ja nav citas spējas. Visas muzikālās spējas rodas un attīstās bērna muzikālajā darbībā. Tām var būt atšķirīga kvalitāte. Katra no spējām saistīta ar kādu muzikālās darbības veidu, un tās ir savstarpēji saistītas darbības veselumā (Теплов,1994,316). Tāpat speciālisti norāda, ka kādas noteiktas muzikālās spējas trūkums var kavēt citu spēju attīstību.

Izvērtējot visu līdz šim apzināto informāciju, jāsecina un jāpiekrīt A.Līdumas apgalvojumam, ka viena noteikta muzikalitātes komponente nevar būt „atrauta” un vērtēta atsevišķi no pārējām (Līduma,2015,96). Detalizētāk analizējot iepriekš darbā apzinātās muzikalitātes komponentes, tika konstatēts, ka ļoti liela un vitāli svarīga nozīme bērna muzikalitātē ir tieši ritma izjūtai. Kā

uzskatāmu piemēru šim apgalvojumam var atzīmēt B.Теплова izveidoto muzikalitātes struktūru. Šī speciālista definētajā muzikalitātes struktūrā divas no trim vispārējām muzikālajām spējām ietver ritma izjūtu:

- 1) *skaņkārtas izjūta* parādās melodijas uztverē, intonācijas precizitātē, jūtīgumā - kopā ar ritma izjūtu tas veido pamatu emocionālajai atsaucībai un izpaužas interesē par mūzikas klausīšanos;
- 2) dzirdes priekšstatu spēja atspoguļo skaņu augstumu virzību, un kā reproduktīvās muzikālās dzirdes komponents izpaužas, kad melodija tiek atveidota dziedāšanā. Augstākā attīstības pakāpē to sauc par iekšējo dzirdi;
- 3) *muzikāli ritmiskā izjūta* ir spēja aktīvi (ar kustībām) pārdzīvot mūziku, sajūst mūzikas ritma emocionālo izteiksmīgumu (Теплов,1947,303-304), kas var attīstīties tikai muzikālas darbības procesā (Назайкинсий,1972,286).

Tāpat arī citos informācijas avotos tiek norādīts, ka viens no svarīgākajiem muzikālo spēju veidiem ir personas ritma izjūta (Vilde, 2013, 20). Lai gūtu kompetentāku priekšstatu par šo apgalvojumu, bija jāapzina ar šo jautājumu saistītie aspekti, tai skaitā, vispārējās muzikalitātes aspektus, kas darba temata ietvaros detalizētāk tika analizēti no ritma izjūtas redzējuma.

Cilvēces attīstība liecina, ka cilvēkam ļoti patīk dažāda veida dabiskas skaņas - un tie tās pakāpeniski sāka radīt arī mākslīgi, lai tādējādi uzlabotu sev omu un palielinātu dzīvesprieku. Šo nodarbi tagad sauc par muzicēšanu, bet tās rezultātā radītās skaņas - par mūziku. Mūziku var radīt gan dziedot, gan izmantojot kādus skaņas rīkus. Jebkura mūzika, ja vien tā nav neizdevusies, ir emocionāli ritmiska, tai piemīt savs, individuāls ritms (Bērziņš,1998, 2016). Analizējot plašu informācijas apjomu, ir jāsecina, ka ritmam un ritma izjūtai nav izstrādāta viena noteikta definīcija - psihologi un pedagogi ritmu un ritma izjūtu traktē nedaudz atšķirīgi. To var saistīt ar atziņu, ka ritma teorijas aptver gan filozofijas, gan psiholoģijas, gan bioloģijas atziņas par ritmu kā ciklisku darbību (Pētersone, 2014, 18).

Ritmu uzskata par vienu no nozīmīgākajiem elementiem mūzikā (un ne tikai šajā jomā). Šim jēdzienam ir ļoti plašs skaidrojumu klāsts. Muzikologi par ritmu runā gan kā par tīri specifisku muzikālu parādību, gan kā par tādu, kas saista šo mākslas veidu ar dabu. Vienkāršiem vārdiem skaidrojot, ritmu definē kā citu citam sekojošu elementu (notis, pauzes u.c.) vienmērīgu atkārtošanos noteiktā laikā (Māmiņu klubs, 2014). Savukārt Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā ir teikts, ka ritms ir vienmērīga un regulāra parādību secība; procesa sistemātiska atkārtošanās noteiktā kārtībā (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000).

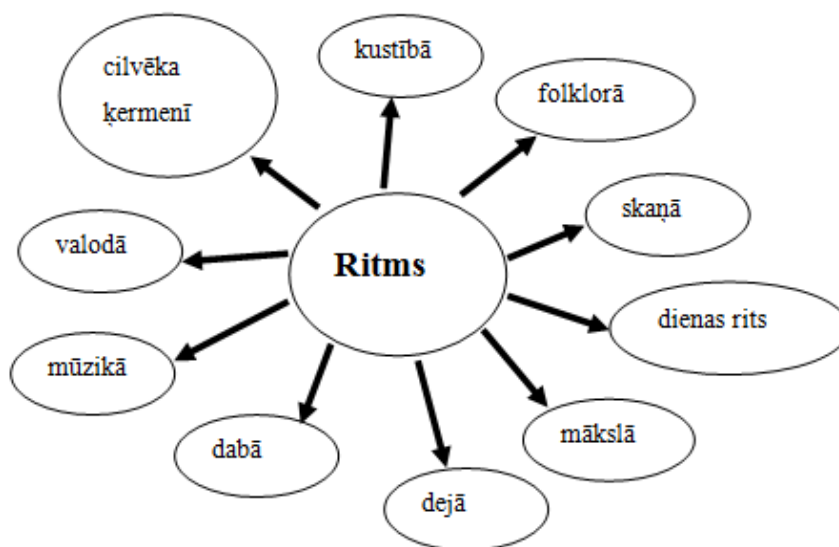
No šo jēdzienu skaidrojumiem var secināt, ka ritms ir analizējams no vienkāršāka skatījuma un no komplicētāka (atkarībā no skaidrotāja pārstāvētās jomas, darbības specifikas,

kompetences), ietverot dažādus komponentus, tomēr visi jēdzieni balstās uz kopīgiem pamatiem, proti: ritms ir cilvēkam uztverams veids kādā dažādi procesi izkārtojas laikā.

Arī ritma emocionālā uztvere personai ir ļoti plaša un tiek pieņemts, ka ritmiskas ir nevis tās norises, kurās sakarība saskatāma (piemēram, pulksteņa pendeles svārstības), bet gan tās, kurās sajūtama. Piemēram, vēja gaudas, lai arī atkārtojas neregulāri, tomēr mūs saviļņo, tātad ir ritmiskas. Tomēr galvenie ritmiskuma noteicēji esam mēs paši, un tas, ko mēs izjūtam vai neizjūtam par ritmisku, parasti veidojas abām, racionālajai un emocionālajai, uztverēm līdzdarbojoties (Bērziņš, 1998, 2016).

Ritma izjūta ir spēja aktīvi (kustībās) pārdzīvot mūziku, sajūst mūzikas ritma emocionālo izteiksmīgumu un precīzi to atveidot (Līduma, 2015,97), tā ir spēja uztvert un atveidot laika attiecības mūzikā (Теплов, 1947,269). Ritma izjūtai ir motoriska daba (Теплов, 1947,272). Ritma uztveres vizualizācijā iespējamās dažādas kustību reakcijas - kustības ar galvu, rokām, kājām un ķermeni. Ritma uztvere vienmēr ietver dzirdes un kustību (motoro) procesu un komponentu (Теплов, 1947,277). Kā norāda A. Līduma, tad ritma izjūta ir spēja aktīvi (kustībā) pārdzīvot mūziku, sajūst mūzikas ritma emocionālo izteiksmīgumu un precīzi to atveidot. Mūzikā ar ritma izjūtu saprot spēju uztvert un atveidot laika attiecības mūzikā. Ritma pārdzīvojums vienmēr ir aktīvs (Līduma, 2015,265).

Kā jau iepriekš tika minēts un no darbā ievietotajiem jēdzieniem var secināt - ritms var būt ļoti variatīvs, tam var būt ļoti daudz veidu (sk. 2.attēlu).

2.attēls. Ritma veidi (autores konstrukts)

No šī attēla ļoti labi redzams, ka ritma klātbūtne ir jaušama ne tikai mūzikā - liela daļa dabas norises notiek ritmā (*ritms dabā*), piemēram, gadalaiku maiņa, kad secīgi un nemainīgi mainās pavasaris, vasara, rudens un ziema.

Ņemot vērā to, ka arī cilvēks ir Dabas sastāvdaļa, tad ritma izpausmes notiek arī ar cilvēka ķermenī (*cilvēka ķermeņa ritms*), piemēram:

- gulēšana un nomods (ir daudzas situācijas, kas var ietekmēt miega ciklu, tas ir tādēļ, ka ķermenis ir pieradis sākt dienu un iet gulēt konkrētā laikā, ārsti apgalvo, ka miegs ir viens no svarīgākajiem ritmiem cilvēka organismā);
- acu mirkšķināšana („acs mirkšķināšana ir reflektorisks un neatkarīgs process, kas notiek nepārtraukti, cilvēkam esot nomodā”, norāda „Outlet Optika” vadošā optometriste Dace Drupa).
- sirds puksti (tas ir svarīgākais un smalkākais cilvēka dzīvības instruments) (Bērziņš, 1998, 2016).

Arī *folklorā ritms* ir gan tautiskajās rakstu zīmēs, gan mūzikā.

Ritms ir arī mākslā - jau pirmsskolā bērni ar ritmu tiek iepazīstināti, piemēram, zīmējot:

- ritms – atkārtotas līnijas, kas kadrā veido ritmu un kustību, kas virza skatienu pa kompozīciju. Vertikālas un horizontālas līnijas rada proporcionalitātes un sakārtotības iespaidu. Diagonālas un izliektas līnijas izraisa priekšstatu par kustību;
- raksti - veido gan regulārus, gan neregulārus ritmus. Viens raksts var radīt regulāru ritmu, bet cits neregulāru. Attēls, kurā jūtams ritms, rada vizuālu interesi. Nereti tieši raksts un tā radītais ritms pats kļūst par kompozīciju (Lielbriedis, b.g.).

No attēla datiem arī redzams, ka arī valodā ir ritms (*valodas ritms*) - tas aktualizējas skaitāmpantu un dzejoļu ritmizēšanā. B.Brice uzsver, ka pirmsskolas vecuma bērnu ikdienā skaitāmpanti ieņem nozīmīgu vietu. Runas ritma rotaļām bērni atsaucas ar prieku. Skaitāmpanti un pārmantotās vārdu spēles iedalāmas trīs grupās - pirmās bērni pārmanto kā folkloras mantojumu, piemēram, *oliņ, boliņ* vai *Viena maza turku pupa*. Otra veida skaitāmpanti ir tie, kurus sacerējuši paši mūsdienu bērni vai viņu ģimenes locekļi (un bērni tos iemācās cits no cita). Trešā veida skaitāmpantus, no kuriem daudzi jau ir folklorizējušies, radījuši profesionāli dzejnieki (Brice,2011,9). Būtiski atzīmēt faktu, ka, strādājot ar bērniem, kam ir runas traucējumi, logopēdi izmanto dažādus ritma vingrinājumus (*logoritmika*).

Īpaša nozīme ritmam ir deju mūzikā (*dejas ritms*). Katrai dejai ir savs īpatnējs ritms, kas atklājas pavadījumā vai melodijā: polkā - 2/4 taktsmērā, valsī - 3/4 taktsmērā, mazurkā - 3/4 taktsmērā, polonēzē - 3/4 taktsmērā (Vikipēdija., b.g.).

Protams, arī attiecībā uz skaņu, ritmu var izprast dažādi (*ritms skaņā*). Skaņa ir ritmiska emocionālā nozīmē, ja tā savilņo klausītāju. Piemēram, putnu dziesmas vienmēr ir patīkami savilņojušas cilvēku sirdis, tāpēc tās arī nosauktas par dziesmām, nevis rukšķieniem vai

blāvieniem. Saviļņojoša var būt pat tehniska un šķietami nebaudāma skaņa kā motora rūkoņa, jo aiz tās jūtams tāles un ceļojuma vilinājums.

Atzīmējot *mūzikas ritmu*, A.Līduma uzsver, ka mūzikā vienmēr ir ritms, tādēļ mūzikas pilnvērtīga uztvere ir ritmiska uztvere, aktīvs process, kas ne tikai ietver vienkāršu mūzikas klausīšanos, bet arī līdzdalību ar ķermeņa kustībām (Līduma, 2015, 97). Tas nozīmē, ka mūzikas uztvere ir nevis tikai dzirdes process, bet gan dzirdes un kustību process (Теплов,1947,279).

Analizējot un apkopojot informāciju par ritma veidiem, jāsecina, ka dabā un cilvēka ķermenī notiekošie ritmi ir pastāvoši un nemainīgi, savukārt pārējie ritma veidi ir paņēmieni, kuri sekmētu ritma attīstību.

E.Ž.Dalkrozs ir atzinis, ka *ritms ir kustība*, ritma uztverē un ritma izjūtas attīstībā piedalās viss ķermenis (Dalcroze,1972). Pēc B.Teplova un O.Radionovas uzskatiem, jebkurš mēģinājums iejaukties šajā kustībā un tās mainīt, liek vai nu tās pārveidot, vai pārtraukt. Tātad kustībām ir tiešs sakars ar ritma uztveri, ar mūzikas ritma motoro dabu (Теплов,1947,278; Līduma,2015,99). Šajā kontekstā var minēt arī E.Ž.Dalkrozu, kurš sasaistīja soļošanas ritma un mūzikas fenomenu kopā, uzsvērdams, ka tieši mūzikas ritms ir tas, kurš iekustina ķermeņa neiromuskulāro darbību, veidojot mūzikas un kustības vienotību (Pētersone,2015).

Savā promocijas darbā A.Līduma atzīmē, ka vairākums cilvēku (īpaši bērni) savas kustību reakcijas neapzinās tik ilgi, līdz tās neievēro apkārtējie. Mēģinājumi ierobežot vai apspiest motorās reakcijas var izraisīt ritmiskā pārdzīvojuma pārtraukšanu. Ritma pārdzīvojums vienmēr ir aktīvs. Cilvēkam nepieciešams vienkārši „sadzirdēt ritmu” (Līduma,2004). Klausītājs tikai tad emocionāli pārdzīvo ritmu, kad pats ķermenis piedalās tā „līdzveidošanā” (Рубинштейн,1989,277).

Svarīgi apzināties, ka ritma izjūtai, kas ietilpst muzikālo spēju kompleksā, ir noteikta funkcija, jo ritms mūzikā ir tikpat nozīmīgs kā skaņu augstums. Katrai melodijai ir savs atšķirīgs ritms, un, tam mainoties, līdz nepazīšanai mainās melodija. Starp ritma pulsāciju un tās atveidošanu kustībās veidojas daudzveidīgu sakaru sistēma, kuras apguve prasa ilgstošu treniņu (Радионова,Катинене,Палавандишвили,1994,83).

B.Teplovs, L.Barenboims un daudzi citi pedagogi uzskata, ka ritma izjūta ir grūti attīstāma, jo tā ir atkarīga no iedzimtiem dotumiem, kas cilvēkiem ir ļoti atšķirīgi. Interesanti ir tas, ka ar ļoti labu ritma izjūtu ir apveltīti arī tādi cilvēki, kuru muzikālā dzirde nav attīstīta (Līduma,2015,97). Tāpat, runājot par ritma izjūtu, noteikti jāatzīmē fakts, ka dažiem cilvēkiem tā dabiski ir labāka, bet citiem ne. Tomēr lielākai daļai cilvēku iespējams uzlabot ritma izjūtu ar treniņu palīdzību.

Nemot vērā darba tematiku, būtiski norādīt uz iespējam ritmikas attīstīšanai. Nozares literatūrā tiek norādīts, ka paņēmieni, ar kuru ritma izjūta attīstīsies labāk ir ļoti individuāla. Kā

piemēru var minēt K.Tarasovu, kurš ir pārliecināts, ka ritma izjūtu attīstības veicināšanā ir jāiesaista viss ķermenis (Мастер-класс для педагогов ДООУ, b.g.).

Nozares literatūrā tiek norādīts, ka ritma izjūta attīstās muzikāli ritmiskās kustībās, kas atbilst mūzikas emocionālajam raksturam. Ķermeņa kustību ritma un mūzikas saskaņotība ir viens no nosacījumiem ritma izjūtas attīstībai. Ritmikas nodarbībās iespējams izjust un izteikt kustībās mūzikas noskaņojuma maiņu, pilnveidot ritma izjūtu ar ķermeņa kustību koordināciju mūzikā. Ritmikas nodarbības noderīgas ir tad, ja tās sekmē bērna ritma uztveres spēju. Nenoliedzami, ritma izjūta veidojas jebkurā muzikālās darbības veidā, galvenokārt dziedāšanā un kāda instrumenta spēles apgaves laikā. Tā kā ritms ir neatņemama mūzikas emocionālās daļas sastāvdaļa, tieši ritma izteiksmīguma apzināšanās veicina ritma izjūtas attīstību (Līduma,2015,100).

Ritma izjūtas apguve veicina atsaucību pret mūziku, un tas izpaužas uzmanībā, sasprindzinātībā, koncentrēšanās spējā un emocijās (Немов,1994,19). Bērna attīstībā vienlīdz nozīmīga ir jūtu kultūra un ritma izjūta, tādēļ no agras bērnības nepieciešami vingrinājumi, kas rosina apgūt un sekmēt brīvu, skaistu gaitu, vienkāršus ritma vingrinājumus, prasmi izdziedāt melodiju ar ritmu, izplaukšķināt ritmu ar rokām, izdejojot - tipināt ritmu ar kājām un vienlaicīgi izplaukšķināt ritmu ar rokām un izdejojot ar kājām (Līduma, 2015, 98).

A.Līduma uzskata, ka noderīgs paņēmiens *mūzikas ritma* attīšanai, ko praksē lieto arī mūzikas pedagogi, ir taktēšana. Tā organizē, aktivizē un mobilizē visus muzikalitātes komponentus, ja šis priekšnosacījums netiek ievērots, bērnam kavējas muzikāli ritmisko dzirdes priekšstatu veidošanās (Līduma, 2015,98).

Ritma apguvi sekmē šādā secībā:

1. pieaugušais kādu laiku dzied vienu melodiju;
2. nepiesaistot bērna uzmanību notiekošajam, pieaugušais dzied un plaukšķina;
3. pieaugušais ir piesaistījis bērna uzmanību un periodiski plaukšķina kopā ar bērna rokām.

Vērtīgākais ieguvums no šādas darbošanās ir tas, ka bērns ne tikai pazīst melodiju tad, kad pieaugušais nodungo to bez vārdiem, bet vēl arī plaukšķina ritmu. Atkarībā no individuālām atšķirībām bērns apgūst melodiju dažu dienu vai dažu mēnešu laikā (Līduma,2015,101).

Visvienkāršākās melodijas ritma apguve ir atkarīga no pakāpenības muzikālā darbībā:

- a) vispirms no daudziem melodijas atkārtojumiem ar vārdiem;
- b) no ritma apgaves, bērnam izplaukšķinot kopā ar pieaugušo;
- c) ritma plaukšķināšanas patstāvīgi.

Tātad bērna ritma izjūtas apgaves secība ir šāda:

- 1) sākumā pieaugušais tikai dzied melodiju ar vārdiem;

- 2) vēlāk pieaugušais melodiju dzied reizē ar ritma izplaukšķināšanu;
- 3) dziedot nav vienmēr nepieciešams piesaistīt bērna uzmanību noteiktai darbībai;
- 4) pieaugušais periodiski plaukšķina ritmu kopā ar bērnu, saņemot viņa rokas;
- 5) bērns plaukšķina ritmu patstāvīgi;
- 6) bērns patstāvīgi dzied un plaukšķina ritmu;
- 7) bērns dzied, plaukšķina ritmu un to izdejo;
- 8) bērns ne tikai pazīst melodiju, ko pieaugušais dzied bez vārdiem, bet arī izplaukšķina tās ritmu (Līduma,2015,102).

Mūzikas literatūrā ir teikts, ka iespēja klausīties mūziku ikdienā ietekmē muzikālo dzirdi un ritmu, tātad, arī muzikālajai videi ir nozīme. Pirmsskolas mūzikas metodikā ir atklāts, ka ritma apguves tehnoloģija ir analogiska runas un valodas apguvei (Līduma,2015,103).

B.Brice akcentē, ka ritmu, kurš iekļauts ritmiskā tekstā (*valodas ritms*), bērni apgūst un izjūt dabiski, tajā viegli iekļaut skanošus žestus, instrumentu spēli un kustības. Bērniem ar runas traucējumiem ritma rotaļas palīdz attīstīt un pilnveidot artikulāciju un dikciju. Vienlaikus runas spēles trenē šo bērnu atmiņu un bagātina vārdu krājumu (Brice,2011,11).

Muzikālās audzināšanas process īpaši nozīmīgs ir pirmsskolas vecumā. Būtiski norādīt, ka ritma izjūtas rādītāji ir:

- 1) kustību izteiksmīgums;
- 2) kustību atbilstība raksturam;
- 3) kustību atbildība ritmam (Līduma,2015,103).

Kopumā no šajā apakšnodaļā iekļautās informācijas var secināt, ka muzikalitāte, muzikālo spēju, tai skaitā, ritma izjūtas attīstīšana ir ļoti nozīmīga. Un, lai gan muzikalitātes spējas ir atkarīgas no iedzimtības, no „dabas dotajiem” talantiem, tomēr pedagoģijas un psiholoģijas nozares speciālisti ir pārliecināti, ka šīs spējas iespējams attīstīt dzīves laikā.

1.2. 5- 6 gadīgu bērnu attīstība problēmas skatījumā

Pedagoģi un psiholoģi ir veikuši virkni dažādus pētījumus, kuru rezultātā ir secināts, ka cilvēku, tā attīstību var iedalīt un klasificēt pēc atšķirīgiem kritērijiem, piemēram, pēc tā vecuma un katrā noteiktā periodā raksturīgākajām prasmēm, spējām. Analizējot plašu informācijas apjomu, jāsecina, ka mūsdienās pastāv ļoti daudz šāda veida klasifikāciju, tomēr darba temata ietvaros vēlētos atzīmēt tieši D. Elkoņina bērnu attīstības sadalījumu periodos. Veicot pētījumus, viņš rezultātā piedāvāja bērna attīstību iedalīt sešos posmos:

- 1) jaundzimušais – no dzimšanas brīža līdz 1 gadam;
- 2) agrā bērnība – no 1 līdz 3 gadiem;
- 3) jaunākais un vidējais pirmsskolas vecums – no 3 līdz 4 vai 5 gadiem;
- 4) *vecākais pirmsskolas vecums – no 5 līdz 6-7 gadiem;*
- 5) jaunākais skolas vecums – no 7 līdz 11 gadiem;
- 6) pusaudžu gadi – no 11 līdz 17 gadiem (Лощенкова, 2010).

No šī uzskaitījuma var redzēt, ka izvēlētais bērnu spēju analīzes posms pieder un ir pieskaitāms pie vecākā pirmsskolas vecuma. Darba temata ietvaros būtiski atzīmēt, ka, lai gan katrs bērns ir unikāls (tam raksturīga „sava”, individuāla attīstība), katram no šiem bērna attīstības posmiem, tai skaitā, vecākajā pirmsskolas posmā, piemīt vispārīgas, raksturīgākās iezīmes, tas ir, katrā vecumposmā bērniem ir kāda noteikta vadoša darbība, kura attīstās attiecīgā vecumposmā, tai skaitā, no ritma izjūtas attīstības viedokļa. Lai kvalitatīvāk spētu izpildīt darba sākumā izvirzīto mērķi, pārbaudītu hipotēzi, izprastu bērnu spējas, darba veidošanas laikā tika apzināta informācija, kas saistīta ar izvēlēto bērnu vecumposma attīstības īpatnībām no dažādiem skatupunktiem.

Ļ. Vigotskis norāda, ka jebkurai vecumam ir noteikts mācības līmenis - tikai atbilstošā vecumā var apgūt noteiktas darbības. Mācīšanās var būt neveiksmīga, ja kaut ko sāk mācīties par agru vai par vēlu, tomēr, pēc Ļ. Vigotska domām, mācīšanās ir produktīva tikai, ja tā virzās attīstībai pa priekšu. Tātad mācīšanās ir labvēlīga tajā stadijā, kad atbilstošie psihes mehānismi nevis ir jau nobrieduši, bet tikai vēl briest (Rubana, 2004, 61). Šajā aspektā var minēt faktu, ka viens no bērna attīstības virzītājspēkiem ir *vajadzību apmierināšana*, kas cieši saistās ar ritma izjūtas sekmēšanu. I. Puškarevs norāda, ka vajadzības ir nepieciešamība pēc tā, kas veicina indivīda dzīvību un personības attīstību. Ļ. Vigotskis attīstību vērtējis no dialektikas viedokļa kā pretstatu cīņu. Personības attīstības virzītājspēks, viņaprāt, ir pretstati- vajadzības un to apmierināšana. Kā bērna agrās psihiskās attīstības vajadzības Ļ. Vigotskis ir akcentējis vajadzību pēc saskarsmes un vajadzību darboties. (Puškarevs, 2001, 29)

Savā attīstībā bērns piedzīvo vairākus pastiprināta jūtīguma periodus (sensitīvie). Bērns pastiprināti reaģē uz konkrētām darbībām un audzināšanas procesā pedagogam, vecākiem tam ir jāpievērš uzmanība.

Pasaules izziņa bērnam iesākas ar *sajūtām*. Tā ir īstenības priekšmetiem un parādībām piemītošo īpašību atspoguļojums, tām tieši iedarbojoties uz cilvēka sajūtu orgāniem (Ļubļinska, 1979, 124). Bērnam svarīgi ir pataustīt, ieraudzīt, paostīt. Noteicošā loma cilvēka sajūtu kvalitatīvajās izmaiņās ir, pirmkārt, runas iesaistīšanai sajūtu procesā, un otrkārt, atšķirības jūtīguma vingrinājumiem, ar kuriem cilvēks sastopas dažādos darbības veidos.

Uzmanība bērniem pirmsskolas vecumā pārsvarā ir netīša, taču veidojas pāreja no netīšās uzmanības uz tīšo, kas nepieciešama, sākot mācības skolā. Ja 4-5 gadus veci bērni uzmanību spēj koncentrēt apmēram 6-8 sekundes, tad 6-7 gadus veci - 12-20 sekundes. Tomēr būtiski atzīmēt, ka uzmanība ir individuāli nosacīta: tā ir atkarīga no centrālās nervu sistēmas darbības īpatnībām, no fiziskā un emocionāla stāvokļa. Uzmanība ir saistīta ar gribas kvalitāti, ar paškontroles prasmēm un iemaņām socializācijas procesā (Svence,1999,51). A.Ļubļinska tāpat norāda, ka uzmanības stabilitātē ļoti krasi izpaužas bērnu individuālās atšķirības. Temperamenta īpatnības, kuras pastiprinājusi laba vai slikta audzināšana, lielā mērā ietekmē bērnam pieejamo koncentrēšanās ilgumu (Ļubļinska,1979,177).

G. Svence raksta, ka šajā periodā bērniem turpina veidoties „iekšējās uztveres shēmas”, kad sensorā informācija tiek interpretēta subjektīvi asimilācijas un akomodācijas procesā. Kā uzsver psiholoģe, uztveres tēlā bērns redz tieši to, kas viņiem ir būtiska. It īpaši šajā periodā jāattīsta redzes uztvere. Vispirms jāturpina pilnveidot krāsu uztveri. 4 gadu vecumā jāprot nosaukt pamatkrāsas, 5 gadu vecumā – jāatšķir vienas krāsas nianšes (Svence,1999, 80). Piecu sešu gadu vecumā bērni jau izdala tieši formu, saskatot tajā līdzību ar noteiktu priekšmetu. Viņi saka, ka aplis esot līdzīgs ritenim, kubiks esot kā ziepju gabals, bet cilindrs - kā glāze. Bērnišos gados iespējams atšķirt trīs attēla uztveres līmeņus (stadijas). Pirmsskolas vecumam raksturīga ir uzskaites stadija, kas raksturīga bērniem no 2 līdz 5 gadiem

Jau agrā bērnībā bērns, aktīvi darbojoties ar priekšmetiem, izzina to lielumu un formu. Un, ja līdz 3-4 gadu vecumam motoriskā analizatora funkcijai ir vadošā loma, tad tikai sasniedzot 5-6 gadu vecumu, bērns spēj noteikt attālumu, balstoties uz vizuālo uztveri (Ļubļinska,1979,149-159).

Bērna *domāšanas* attīstība ir saistīta ar cēloņu un sekū sakarību atklāšanu starp lietām un to norisēm. Bērns var zīmēt pēc iemācītiem etaloniem, piemēram, kas kādā krāsā ir dabā. Taču bez pieaugušo iejaukšanās viņi lietas zīmē tajās krāsās, kuras atbilst viņu emocionālam noskaņojumam, attieksmēm. Visu labo, mīļo bērni parasti zīmē gaišās, spilgtās krāsās, savukārt pārējo – tumšos toņos

Bērna *runa* pirmsskolas vecumā pāriet jaunā kvalitātē. Strauji pieaug vārdu krājums - no 300 līdz 4000 vārdiem. Tiek intensīvi apgūtas runas gramatiskās formas un jauni, abstrakti jēdzieni. Runa attīstās no egocentriskās uz dialoga, konteksta runu: bērns mācās izprast cita cilvēka domas un runas iekšējo loģiku (Svence,1999,68). 5–6 gadu vecumā bērns pareizi izrunā visas skaņas. Šajā laikā attīstās viņa runa, strauji pieaug vārdu krājums. Bērns intensīvi apgūst runas gramatiskās formas un jaunus, abstraktus jēdzienus. Notiek strauja intelektuālā attīstība, attīstās bērna domāšana, iztēle (Valsts izglītības satura centrs, 2016).

Pirmsskolas periodā bērniem notiek arī *atmiņas* veidu attīstība – tēlainās kustību vai verbālās vai verbālās atmiņas attīstība (dzirdes, redzes, kustību). Milzīga nozīme pirmsskolas vecuma bērna attīstībā joprojām ir kustību jeb motoriskajai atmiņai. Uz tās pamata veidojas iemaņas (iešana, mazgāšanās, matu sukāšana, darbība ar karoti ēdot, pogu aizpogāšana) (Ļubļinska,1979,200). Literatūrā tiek atzīmēts, ka vidējā un vecākā pirmsskolas periodā turpinās visu bērna orgānu attīstība. Kustību koordinācija ir pilnveidojusies, plaukstas muskuļu attīstība un koordinācija ļauj pareizi turēt zīmuli, sasiet mezglu un veikt citas precīzas darbības (Valsts izglītības satura centrs, 2016).

Daudzpusīgs cilvēka sabiedriskās dzīves pieredzes apguves process - socializācija, kas veido bērnu par sabiedrisku būtni. Tā rezultātā bērns apgūst sociālo pieredzi, kura realizējas saskarsmē un darbībā – uzvedības stereotipus, normas un sociālās vides, kurās viņš dzīvo, vērtību orientācijas (Lika,1998,8). Vecākajā pirmsskolas vecumā bērna interese virzīta uz cilvēku attiecību, lietu un parādību izzināšanu, tādejādi attīstot arī savus izzināšanas procesus. Pieaug interese par citiem bērniem, tieksme sadarboties ar viņiem, komunikācija ar pieaugušajiem un vienaudžiem. Bērns cenšas realizēt savu „Es” un nereti komunikācijā ar citiem cilvēkiem izmanto manipulācijas (Valsts izglītības satura centrs, 2016).

No visas līdz šim apakšnodaļā iekļautās informācijas var secināt, ka bērns 5 - 6 gadu vecumā ir ļoti labi attīstījies - gan no fiziskā, gan psiholoģiskā, gan sociālā, gan citiem skatupunktiem. Šāds attīstības līmenis ļauj ikdienā pielietot un organizēt dažādas metodes, lai bērnos attīstītu noteiktas spējas un iemaņas, tai skaitā, ritma izjūtu. Tomēr, lai gūtu kompetentāku priekšstatu tieši par bērnu muzikālām spējām (ar to raksturojošām un tai vitāli nepieciešamām iezīmēm), darba apakšnodaļas turpinājumā tika apkopota un izvērtēta informācija šajā jautājumā.

Dažādos pētījumos ir pierādīts, ka bērnam dzirde attīstās jau pirms dzimšanas. Bet pēc dzimšanas tā ir ļoti saistīta ar runas un bērna fizisko spēju attīstību. Kā piemēru šajā kontekstā var minēt faktu, ka pirmajā dzīves gada beigās bērns ar normālu dzirdes attīstību atšķir bieži lietotus vārdus; otrajā dzīves gadā dzirde aktīvi attīstās, bērns spēj noteikt pēc dzirdes kļūdaini pateiktu skaņu, bet savu runu pilnībā vēl nespēj kontrolēt, un kā norāda D. Leo, H. Džozefs - trešajā dzīves gadā bērns spēj patstāvīgi noteikt nepareizi pateiktu skaņu savā runā) (Leo, Joseph, 1977; Šeršņova, b.d.). Tāpat var atzīmēt, ka zinātnieki ir izpētījuši, ka mazie jau trešajā dzīves mēnesī pareizi reaģē un atšķir oktāvas galējās skaņas, bet septiņos mēnešos daudzi bērni ir spējīgi atšķirt toni no pustoņa. Ņemot vērā šos pētījumus, iespējams, ka daudzi iedzimtie muzikālās attīstības refleksi laika gaitā izzūd, ja šīs spējas netiek darbinātas. B.Teplovs šos pētījuma rezultātus uzskata par “spīdošu perspektīvu” bērnu sensoro spēju attīstībā (Bičuka, Grasmane, Pagraba, 2003, 60). Ir pierādīts, ka bērna ritma izjūtas attīstība iesākas ar

nepatvaļīgām roku un kāju, ķermeņa kustībām pirmajās dzīves dienās. Pakāpeniski šīs kustības kļūst apzinātas, saskaņotas ar mūzikas organizēto ritmu (Līduma, 2015, 100).

Dzirdes uzmanības trenēšana sākas jau zīdaiņa vecumā, pievēršot bērna uzmanību dažādām skaņām. Tāpēc jo svarīga ir mātes dziedāšana, vecmāmiņas šūpla dziesmas burvība. Māmiņa, vecmāmiņa ir bērna pirmie skolotāji it visā, it sevišķi, ja ir runa par bērna emocionālo un intelektuālo attīstību, psihisko procesu līdzsvarotību. Mazulis sajūt apkārtējo emocijas, lai kādas tās arī būtu. Viens no svarīgākajiem emociju izpausmes veidiem ir mūzika, gan skandēta, gan dziedāta, atskaņota un sadzirdēta (Bičuka, Grasmāne, Pāgraba, 2003, 16).

2–4 gadu vecumā bērnam rodas interese par muzikālu darbošanos. Atbilstīgi mūzikai bērni izrāda spilgti kontrastējošas emocijas – pauž dzīvesprieku, jautru vai mierīgu noskaņu. Bērns ar pieaugušo palīdzību var nodziedāt nelielus motīvus un melodijas. Vidēji četros gados viņš ir ieguvis pusi no savām prāta spējām (Millere, 2012).

Muzikālo spēju izpausme bērniem parādās 3 – 5 gadu vecumā. O. Radinova, A. Katinene, M. Palavandišvili atzīmē, ka muzikālo spēju rādītāji ir prasmes un iemaņas. Tāpat atzīmējams A. Gotsdiners uzskats, ka no 1,5 – 5 gadu vecumam bērniem parādās absolūtā dzirde. Savukārt B. Teplovs atzīmē un precizē, ka absolūtā dzirde izpaužas no 3 – 5 gadu vecumam (Šeršņova, b.d.). 5–6 gadu vecumā paaugstinās uztveres asums un jūtīgums, izceļas dzirdes attīstības individuālās īpatnības; nostiprinās balss aparāts, dzirdes un balss koordinācija, kļūst noturīgākas intonācijas. Bagātinās bērnu muzikālā domāšana, intelektuālās spējas, bet atšķirīgas ir dzirdes un muzikālās uztveres spējas (Millere, 2012).

K. Tarasova atzīmē, ka bērniem no 3 – 7 gadiem intensīvi attīstās šādas ritma izjūtas:

- 1) tempa izjūta,
- 2) metra uztvere,
- 3) ritma uztvere (Тарасова, 1988, 65).

No visas līdz šim ievietotās informācijas (velkot paralēles ar bērnu attīstību raksturojumu un konkrētāk muzikalitātes attīstību) var secināt, ka vidējais un vecākais pirmsskolas vecums ir „īstais laiks” muzikalitātes, tai skaitā, ritma izjūtas attīstīšanai. Tas ir skaidrojams ar bērna psiholoģisko un fizisko spēju attīstības līmeni, tā rādītājiem, tas ir, fizisko spēju iespējas, kā arī psiholoģisko procesu attīstība, bērna tīšās apziņas uztveres un uzmanības veidošanās pakāpeniski ļauj bērnam attīstīt arī muzikalitāti, muzikālās prasmes, kuras vairs nav tik izteikti atkarīgas no bērna anatomijas uzbūvi, bet vairāk no pieaugušā darbošanās ar bērnu, tā attīstīšanu.

1.3. Pirmsskolēnu ritma izjūtas sekmēšana dienas ritā

Nozares literatūrā tiek atzīmēts, ka viens no labākajiem risinājumiem kā atbalstīt un veicināt bērnos elastīgu un neatkarīgu domāšanu, drosmi improvizēt, eksperimentēt un kļūdīties, līdz tiek atrast labākais risinājums, ir tieši mūzikas stundas - protams, pie nosacījuma, ka tās vada radošs, prasmīgs skolotājs; bērnu attīstību un izaugsmi veicinošā vidē, kur mazajiem dotas plašas iespējas muzicēt pašiem ar dažādiem mūzikas instrumentiem un skaņu rīkiem. Nepietiek tikai ar atskaņotāju un pāris skaņu ierakstu diskkiem. Audzēkņiem jāpiedāvā visdažādākās skaņu pētīšanas, aktīvās elementārās muzicēšanas un mūzikas klausīšanās iespējas. Bērni pēc savas būtības ir ļoti zinātkāri un radoši, un mūsu pienākums to veicināt un atbalstīt (Freimane,2008, 78).

B.Teplovs, N.Vetlugina, K.Tarasova, O.Radinova, latviešu mūzikas metodiķis J. Rozītis un citi latviešu mūzikas metodiķi un pedagogi vairākkārt ir akcentējuši, ka mūzikas satura izpratne būtu dziļāka, cilvēkam nepieciešams apgūt spēju diferencēt skaņas ar dzirdi, atšķirt un uztvert ritma izteiksmīgumu. Tādēļ muzikalitātes struktūrā ietilpst emocionālā atsaucība, muzikālā dzirde un ritma izjūta.

Analizējot O.Radinovas izstrādāto spēju struktūru, tika konstatēts, ka ritma izjūta vispirms izpaužas muzikāli ritmiskās kustībās (sk. 1.pielikumu), kas bērnam dod iespēju dziļāk atsaukties uz mūziku, tās rakstura maiņu, it kā „izlaist to cauri sev”. Šīm nodarbībām nepieciešama uzmanība, sasprindzinājums, koncentrēta atmiņa, emocijas - tam ir būtiska nozīme ne tikai muzikālā darbībā, bet arī vispārīgā bērna attīstībā (Līduma, 2015,99).

Savukārt, kā norāda A.Līduma, tad B.Teplovs apšaubā ritmikas nodarbības lietderību. Viņš uzskata, ka bērnam tikai kustoties mūzikas pavadījumā, nav iespējama ritma izjūtas veidošanās. Tomēr A.Līduma tam nepiekrīt, jo viņas pedagoģiskais novērojums pirmsskolā liecina, ka sākotnēji nereglamentētās kustībās izpaužas bērna iedzimtā ritma izjūta. Turklāt ritma izjūta veidojās aktīvā darbībā (Līduma,2015,100). Mūzikas metodiķi uzskata, ka ieklausīšanās skaņās aktualizē ritma uztveri un sekmē tā apguvi, tādēļ mūzikas nodarbības pakāpeniski tiek bagātinātas, jau sešu mēnešu vecumā ietverot ritma apguvē pirmo mūzikas instrumentu - grabuli. No sākuma bērns vēro. Turklāt, darbojoties ar grabuli, uzmanībai ir jābūt vērstai uz ritmu, nevis grabuļa izskatu. Pēc sešu mēnešu vecuma, kad bērns var noturēt priekšmetu rokā, iesēdina bērnu klēpī un bērns ritmizē pats. Bērna uzmanību aktivizē, ar grabuli uzsitot pa ceļgalu, pieaugušā roku, bērna paša plaukstu un citādi. Galvenais, lai bērns izjūt ritma dažādību (Галич, Инжевитова,1980,75).

Melodijas ritms ir impulss ritma izjūtas attīstībai. Pašas vienkāršākās melodijas apguve ir atkarīga ne tikai no daudzkārtējas klausīšanās ar vārdiem, bet arī no ritma vai tikai metra

izplaukšķināšanas kopā ar kādu no vecākiem vai atsevišķi. Šīs darbības iesaka darīt pirmajā un otrajā dzīves gadā un turpina visā pirmsskolas laikā. Bērna vingrināšanu sāk ar dziesmiņām, kurās ritms un metrs sakrīt, jo tad bērns labāk uztver.

Nozares literatūrā tāpat tiek norādīts, ka pirmsskolā labākais veids kā sekmēt ritmu ir rotaļu izmantošana, jo tajās var ietvert skaitāmpantu un tautasdziesmu skandēšanu. Tas skaidrojams ar faktu, ka muzikālo pieredzi bērns veido muzicējot. Muzikālās rotaļas ir svarīgs faktors bērnu psihisko spēju attīstībā, jo rotaļa sagādā bērnam daudz pozitīvu pārdzīvojumu, aktivizē viņa darbību un domāšanu. B.Brice saka, ka rotaļās var izmantot īsus, asprātīgus, nereti komiskus tekstus. Vienlaikus šādas ritma rotaļas trenē bērna dikciju un artikulāciju, palīdz novērst runas traucējumus. Apvienojot skandēšanas rotaļas ar skanošajiem žestiem vai citām kustībām, attīstām ne tikai bērnu ritma izjūtu, bet arī kustību koordināciju (Brice,2011,105).

Vecāko grupu bērniem ieteicams mūzikas ritmiskās sajūtas organizācijas apguvi sākt ar taktsmēru. Dažādu taktsmēru attīstībai vēlams izmantot K.Orfa piedāvātos vingrinājumus:

- 1) vārdu ritmizēšanu;
- 2) skandēšanu (Bičuka,Grasmane,Pagraba,2003, 80).

Kā uzskata B.Brice, darba gaitā iespējams pārveidot elementārajā muzicēšanā arī ritma vingrinājumus (sk. 2. pielikumā), kur teksta ritms vai vingrinājumā piedāvātais ritms nākamajā taktī tiek izspēlēts ar skanošo žestu. Šādos vingrinājumos bērni skandē tekstu, pamīšus ritmizējot ar skanošo žestu. Kad vingrinājuma teksts un skanošo žestu ritms labi apgūts, skanošo žestu aizvieto ar skaņu rīkiem (Brice,2011,106). Līdzīgi domā arī A.Mālere - viņa ir pārliecināta, ka bērniem ritma izjūtu iespējams attīstīt ar dzejoļiņu ar kustībām palīdzību (Mālere, 2014). Izteiksmīga runāšana, skandēšana un emocionāla dziedāšana ir tās atslēgas, kas attīsta vienlaikus bērnu fonemātisko un muzikālo dzirdi (Bičuka,Grasmane,Pagraba,2003,35).

Ritma izjūtu var attīstīt reizē ar bērna valodas attīstību - līdz 6-9 mēnešu vecumam mazulis runā savā valodiņā, un tad var veicināt viņa kustības – līdz ar vārdiņiem. Bērns visvieglāk kaut ko jaunu uztver ērtos apstākļos, kustībā. Vārds, valoda, ritms, kustība – tas viss ir saistīts.

N.Veltugina uzskata, ka ir pat nepieciešamas rotaļas un uzskate, kas palīdz izprast mūzikas pasauli, jo tie ļauj vienkāršā, bērnam saprotamā formā sniegt priekšstatus par mūziku, tās izteiksmes iespējām, dod iespēju atšķirt daudzveidīgo jūtu gammu, noskaņojumus, pārdzīvojumus, ko rada mūzika. Sistemātiska muzikālo rotaļu izmantošana mūzikas nodarbībās labvēlīgi ietekmē mācību procesu, paātrina vielas apguvi, izpratni un vēlēšanos darboties. Tāpat viņa arī atzīmē, ka mūzikas nodarbībās nepieciešams lietot tādas uzskates un izdales materiālus, kuri vizuāli piesaista bērnus un palīdz viņiem labāk izprast muzikālo saturu, mūzikas elementāro teoriju utt. Tos izmantojot muzikālajās rotaļās, mēs iedarbojamies uz bērnu kompleksi, izraisot

redzes, dzirdes un kustību aktivitāti. Sistemātiska muzikālo rotaļu izmantošana rada bērnos interesi par mūziku, par pašiem uzdevumiem, kā arī veicina ātrāku repertuāra un vielas apguvi.

Visas muzikālās rotaļas, mīklas un uzdevumi iedalāmi grupās atkarībā no tā, kādam nolūkam tie tiek izmantoti, tas ir, vai mēs gribam attīstīt vai pārbaudīt bērnu ritma izjūtu vai muzikālo atmiņu, vai vēl ko citu.

Par muzicēšanas pozitīvo ietekmi uz bērnu daudz vērtīgu atziņu ir devuši, piemēram, latviešu psihologi un pedagogi R.Krūmiņš un J.Birzkops (1999). Mūzikas pedagogijā pamatoti atzīts, ka mūzikas mācīšana uzskatāma, balstoties uz tautas mūziku, jo tā ir vienkārša, saprotama, tai ir liela ētiska, estētiska vērtība.

Ideja, ka bērnu radošajā muzikālajā darbībā izmantot dažādu tautu skaitāmpantus un bērnu dzeju, pieder K.Orfam, vācu- austriešu komponistam un mūzikas pedagogam. Šīs idejas pamatā ir ritms, kas vieno kā mūziku, tā dzeju. Audzēkņu muzikāli ritmiskās izjūtas attīstībā ļoti svarīgs ir K. Orfa skanošo žestu pielietojums. Skanošie žesti ir metroritmiskas darbības (darbības, kas vērstas uz mūzikas pulsa uztveri, ritma uztveri, taktsmēru atšķiršanu, tempa maiņu (Pētersone, 2014, 73), kuru izpildīšanā kā instruments ir iesaistīts cilvēka ķermenis (Brice,2011,9). No neliela teksta fragmenta pat vienas nodarbības laikā iespējams izveidot izvērstu kompozīciju, kur tekstu bagātina emocionāla skandēšana dažādos balsu reģistros un intonācijās, skanošie žesti, mūzikas instrumenti un kustības. Šāds radošs muzikālās darbības veids ir vienlīdz saistošs un interesants, gan maziem bērniem un skolēniem, gan pieaugušajiem.

Runas rotaļas ir neatņemams palīgs bērnu ritma izjūtas un intonātīvās dzirdes attīstīšanā. Ritmu, kurš iekļauts ritmiskā tekstā, bērni apgūst un izjūt dabiski, tajā viegli iekļaut skanošos žestus, instrumentu spēli un kustības. Runas ritms var kļūt par pamatu dažādu veidu ostinato (melodijas, harmoniskās secības, ritma vairākkārtējs atkārtojums). Bērniem ar runas traucējumiem ritma rotaļas palīdz attīstīt un pilnveidot artikulāciju un dikciju. Vienlaikus runas spēles trenē šo bērnu atmiņu un bagātina vārdu krājumu (Brice,2011,10).

Elementārā muzicēšana ir cieši saistīta ar kustību, deju, valodu un bērnu jaunradi. Tas ir process, kurā nav malā sēdētāju un klausītāju. Katrs bērns mācās elementārās muzicēšanas procesā. K.Orfa mūzikas pedagogijas koncepcija radās kā alternatīva profesionālajai mūzikas izglītībai, kas paredzēta īpaši apdāvinātajiem- topošajiem māksliniekiem. Šīs koncepcijas pamatā ir doma- mūzika ir emocionāls notikums, kur ikviens ir līdzvērtīgs dalībnieks aktīvā un radošā muzicēšanas procesā. Šādi darbojoties, bērni vienlaikus gūst ne tikai radošu prieku, bet kopumā attīsta savu muzikalitāti- muzikālo dzirdi, ritma izjūtu, vokālās prasmes, kustību koordināciju, kā arī apgūst mūzikas valodas elementus, iepazīst dažādu tautu muzikālās folkloras elementus, mūzikas instrumentus. Kustības dziedāšanas laikā bērnam ir dabīga nepieciešamība (Eidiņš,1974,251). Bērnu interese par muzicēšanu ar dažādiem skaņu rīkiem un mūzikas

instrumentiem ir neizsmeļama- tā allaž rada prieku un gandarījumu par veikumu. Bērnu radošā muzicēšana, elementārā muzicēšana ir izglītojoša, audzinoša un apmācoša vienlaikus. Tās mērķis ir pavisam lietišķs- bērnam saistošā veidā kopā ar pieaugušo pētīt skaņu un ritma pasauli, apgūt elementārās improvizācijas prasmes, vienlaikus attīstoties intelektuāli un muzikāli. Šādās nodarbībās bērns jūtas ieinteresēts, sāk apjaust savas prasmes, varēšanu un pedagogam iedrošinot, tiek celta bērna pašapziņa (Brice,2011,15).

Pašu rokām gatavotajiem skaņu rīkiem ir savas priekšrocības:

- 1) to pašizmaksa ir ļoti zema- skaņu rīku darināšanai var izmantot dabas materiālus un dažādas mājtsaimniecības lietas, kas pieejamas ikvienam;
- 2) bērni pašu rokām gatavotos rīkus cenšas saudzēt;
- 3) instrumentu darināšanas process pats par sevi ir radošs un aizraujošs;
- 4) bērni mācās ieklausīties un pētīt skaņas, meklēt dažādus spēles veidus, izdomāt nosaukumus jaunradītajiem rīkiem;
- 5) pašdarinātie skaņu rīki nav tik skaļi kā veikalā nopērkamie. Tas ir ļoti būtiski, ja darbošanās un muzicēšana norit lielā bērnu grupā, kur katrs vēlas kaut ko spēlēt. It īpaši, ja ne visiem bērniem ir labi attīstīta ritma izjūta- šādā gadījumā tieši klusākos skaņu rīkus var dot tiem, kuriem vēl tik labi nesokas.
- 6) tās nozīme saistīta ar uztveres attīstību. Raksturīgi, ka bērnu uzmanību izraisa tikai pievilcīgie objekti, kurus pavada emocionāls pārdzīvojums. Bērns uz uztveres objektu koncentrēsies tik ilgi, kamēr būs interese (Brice,2011,23).

Kā norāda G.Pētersone, tad E.Ž.Dalkroza ideju sekotājs K.Orfs izveidoja speciālus ritma instrumentus konceptuāli jaunai ritma mācības ieviešanai pirmskolas un jaunākā skolas vecuma skolēniem, kas strauji ieguva lielu popularitāti un tika nosaukta par Orfa sistēmu (Pētersone, 2014, 16). Mūzikas un ritmikas pedagogs H. Cīlmanis uzsver, ka mūzika ļauj racionāli uztvert to, ko spējams saprast ar savu domāšanu, bet vienmēr paliek vēl kāds neizskaidrojams noslēpums, kas vārdos nav formulējams. Līdzīgi ir ar mūzikas izpausmi kustībā (Siegenthaler, Zihlmann, 1982). Šis H.Cīlmaņa vienlaicīgi antropoloģiskais un fenomenoloģiskais mūzikas un kustību izpausmju traktējums apliecina mūzikas aktīvo iedarbību uz cilvēka psihi, un apvienojumā ar kustību tiek norādīts, ka šādā veidā cilvēks neapzināti nokļūst pie tā sevis paša un sevis paša izjūtām, kas nav formulējamas vārdos, bet ir tikai izjūtamās (Pētersone,2015, 63).

Mūsdienu muzikālajā izglītībā plaši tiek pielietota šveiciešu pedagoga E.Ž.Dalkroza ritmiskās audzināšanas metode, kura ietver sevī ideju - no elementāro mūzikas izteiksmes līdzekļu pamatu apgūšanas līdz izvērsta skaņdarba interpretēšanai kustībās. Tās pamatā ir ritmika, solfedžo un improvizācija.. E.Ž.Dalkroza izstrādātā vingrinājumu sistēma aptver dažādu kustību kompleksu no vienkāršiem ritmiskiem vingrinājumiem līdz brīvai kustību

improvizācijai, kurā īpaši svarīga ir vingrinājumu izpildījuma secība – no vienkārša uz sarežģīto. E.Ž.Dalkrozs uzskatīja, ka ritmisku kustību pielietojums muzikālajā apmācībā ir objektīva nepieciešamība, jo tikai kustībā atbrīvots ķermenis spēj atraisīties un atvērties (Pētersone, 2015).

Dziedāšanas un radošās darbības kustības atraisa bērnu muzikalitāti. Nereti “nedziedošie” bērni tieši muzikālajās rotaļās parāda labu ritma izjūtu, koordināciju, sāk dziedāt. Liela nozīme ritma izjūtas attīstībā ir elementāru instrumentu spēlei. Kociņi, sietiņi, bundžiņas, dažādas kastītes un dabas materiāli- kastaņi, akmentiņi- palīdzēs dažādot ritma uztveri un uzturēt interesi darbībā. Bērniem ļoti patīk arī Skanošo žestu spēles: plaukstas, sitiens pa stilbiem, kāju piesitieni. Variējot kustības viņi apgūst ķermeņa koordināciju, klausoties mūziku, izpilda skaņu partitūras gan ar skanošiem žestiem, gan instrumentiem (Lasmane,2008,51).

Pirmsskolā bērnam gan mūzikas nodarbībās, gan dienas ritā ir iespējams sekmēt ritma izjūtu interesantos veidos. Teorētiskais pētījums ir ievirze turpināt un pilnveidot pedagoģisko darbību akcentējot dažādās metodes ritma izjūtas sekmēšanai. Dažādie pedagoģiskie līdzekļi ir atslēga uz kvalitatīvu un bērnam saistošu ritma izjūtas sekmēšanu pirmsskolā.

Kad ir noskaidroti galvenie veidi, metodes un iespējas kā attīstīt pirmsskolēnu ritma izjūtu, būtiski izvērtēt situāciju un iespējamību šīs iespējas reāli pielietot ikdienā pirmsskolā. Katrs bērns, katrs skolotājs, katra pirmsskolas izglītības iestādes grupiņa ir atšķirīga, katrā izglītības iestādē ir atšķirīgs materiālais nodrošinājums u.tml. (Valsts izglītības satura centrs, 2012, 5). Tomēr, tāpat var apgalvot, ka katrā pirmsskolas izglītības iestādē pedagogi organizē un vada bērna ikdienu ievērojot noteiktu *dienas ritmu*. Izpētot vairāku pirmsskolas izglītības iestāžu, tajās organizēto dienas režīmu, var secināt, ka tas lielākoties ir atkarīgs no bērnu vecuma (sk. 2.tabulu). Būtiski atzīmēt, ka šāda situācija un galvenais kritērijs dienas režīma sistematizēšanai pirmsskolas izglītības iestādēs notiek, pamatojoties uz Ministru kabineta 2013. gada 17.septembra noteikumiem Nr. 890 „Higiēnas prasības izglītība iestādēm, kas īsteno pirmsskolas izglītības programmas” (*Higiēnas prasības bērnu uzraudzības..*).

2.tabula. Dienas režīms (piemēram ņemts Cēsu 5.pirmsskolas izglītības iestādes dienas režīms 4-6 gadus veciem bērniem) (Cēsu 5.pirmsskolas izglītības iestāde, b.d)

Laiks	Bērnu darbības.
7.00-8.00	Bērnu sagaidīšana, sarunas, rotaļas, individuālais darbs.
8.00-8.30	Kustību aktivitātes, higiēnas procedūras.
8.30-9.00	Brokastis.
9.00-11.00	Daudzveidīgas bērnu attīstību veicinošas darbības, tajā skaitā rotaļas un rotaļnodarbības vai citas mācību darba organizācijas formas, atbilstoši grupas nodarbību sarakstam.
11.00-12.00	Pastaiga svaigā gaisā- rotaļas, darbs, vērojumi, kustību attīstība.
12.00-12.30	Gatavošanās pusdienām. Pusdienas.

12.30-15.00	Gatavošanās dienas atpūtai, higiēnas procedūras, bērnu atpūta.
15.00-15.30	Pakāpeniska celšanās, higiēnas procedūras.
15.30-16.00	Launags.
16.00-19.00	Daudzveidīgas bērnu attīstību veicinošas darbības - tajā skaitā rotaļas, spēles, individuālais darbs, rotaļnodarbības vai citas mācību darba organizācijas formas saskaņā ar nodarbību sarakstu; bērnu pakāpeniska došanās mājās.

No šīs tabulas datiem var secināt, ka pedagogam ir iespējas sekmēt ritma izjūtu:

- 1) laikā no plkst. 8.00-8.30 (laikā, kad tiek organizētas kustību aktivitātes, piemēram, rīta vingrošanas/ rīta rosmes laikā, piemēram, var vingrot mūzikas pavadījumā);
- 2) laikā no plkst. 9.00-11.00 (laikā, kad bērnudārzā tiek organizētas daudzveidīgas bērnu attīstību veicinošas darbības, tajā skaitā rotaļas un rotaļnodarbības vai citas mācību darba organizācijas formas, atbilstoši grupas nodarbību sarakstam. Piemēram, mūzikas nodarbībās);
- 3) laikā no plkst. 11.00-12.00 (laikā, kad bērnudārzā tiek rīkotas pastaigas svaigā gaisā - rotaļas, darbs, vērojumi, kustību attīstība);
- 4) laikā no plkst. 16.00-19.00 (laikā, kad tiek organizētas daudzveidīgas bērnu attīstību veicinošas darbības - tajā skaitā rotaļas, spēles, individuālais darbs, rotaļnodarbības vai citas mācību darba organizācijas formas saskaņā ar nodarbību sarakstu).

Papildus minams, ka daudzās pirmsskolas izglītības iestādēs bērniem par papildus samaksu tiek piedāvāts apmeklēt dažāda veida nodarbības, piemēram, sporta dejas. Šī ir lieliska iespēja attīstīt bērnos ritma izjūtu, un ne tikai šīs spējas.

Kopumā no šajā apakšnodaļā iekļautās informācijas var secināt, ka pirmsskolas vecums ir viens no labākajiem laikiem cilvēka dzīvē, lai sāktu attīstīt muzikalitāti, tai skaitā, ritma izjūtu. To iespējams īstenot un organizēt pielietojot dažādas metodes, vingrinājumus.

2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ritma izjūtas sekmēšana dienas ritā

2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Darba pētījuma mērķis ir teorētiski izziņāt un praktiski pētīt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ritma izjūtas sekmēšanas iespējas dienas ritā.

Izpēte tiek veikta pirmsskolas izglītības iestādē „X” vecākajā grupā (5 - 6 g.v.), kuru apmeklē 14 bērni. Pētījumā tika izmantotas sekojošas metodes:

1. Pedagoģiskais novērojums;
2. Pārrunas ar pedagogiem.

Novērošana - mērķtiecīgs process, kurā, ilgstoši vai atkārtoti vērot, (ko) uzzina, secina, (kam) izseko, (ko) uzmana. Novērošana kā empīrisku pētniecības metodi lieto, lai iegūtu informāciju, pārbaudītu hipotēzi, teoriju, teorētisko pētījumu patiesumu u.tml. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000).

Novērošanas priekšrocības:

1. pieejamībai nav nepieciešami finansiālie līdzekļi, neizjauc bērnu aktivitāšu psiholoģisko procesu norisi;
2. tā ir efektīva, ja to izmanto saistībā ar citām pētīšanas metodēm.

Novērošanas trūkumi:

1. liels laika patēriņš, kad nav iespējams atkārtot līdzīgus faktus;
2. novērotājam jācenšas virzīt savu uzmanību uz tām pedagoģiskā procesa vai parādības pusēm un detaļām, kas atbilst novērošanas mērķim, vienlaikus aptverot visu pedagoģisko procesu (Albrehta, 1998, 32).

Veicot novērošanu pirmsskolas izglītības iestādē ir iespēja būt vidē, kurā atrodas bērni ikdienā, redzēt viņu darbības izpausmes, novērot ritma izpausmes un iespējas. Novērojot ir iespēja salīdzināt gūto informāciju, ko par ritma izjūtu pirmsskolā saka pedagogi un zinātnieki literatūrā.

Izvērtējot visu pieejamo informāciju par šo empīrisko pētījuma metodi, tas tika izvēlēts galvenokārt ar mērķi maksimāli īsā laikā gūt vispārīgu priekšstatu par bērnu ritma izjūtu, tās attīstību. Detalizētāk analizējot novērošanas metodiku, tika konstatēts, ka tai ir vairāki veidi. Tos izvērtējot, nācās īstenot atklāta tipa specializētu novērošanu, tas ir, bērni zināja, ka telpā ir cilvēks, kas tos novēro, kā arī novērošanas laikā tika izdalīts viens novērojamais bērnu raksturojošais kritērijs - bērnu ritma izjūta.

Lai novērošana sniegtu maksimāli objektīvu priekšstatu, lai iepazītos ar bērniem uz viņu spējām, kurās izpaužas ritms dienas ritā, pētījumi tika organizēti oktobrī, dažādās nodarbībās (sportā, mūzikā, dejās, un bērnu savstarpējā saskarsmē). Novērojumu laikā tika izvirzīti šādi bērna ritma izjūtu raksturojoši kritēriji:

- 1) tempa maiņas uztveršanas spēja;
- 2) ritmiska skanošu žestu izmantošanas spēja;
- 3) mūzikas vienotības uztveršana ar kustībām;
- 4) izteiksmīgas dziedāšanas spēja;
- 5) dienas rita ievērošana.

Visi šie kritēriji, to attīstības līmenis, tika novērtēti pēc trīs punktu skalas:

1 punkts (*zemākais vērtējums*) tika piešķirts bērniem, kuri novēroto kritēriju izpildīja ļoti vāji. Šādi bērni pētījuma laikā nespēja uztvert un sarast, ka ritam temps mainās, ļoti vāji izmanto skanošus žestus, nespēj uztvert mūziku ar kustībām. Tāpat, saņemot bērnam šādu vērtējumu, bērnam raksturīga vāja dziedāšanas spēja, piemēram, bērnam nav pilnīgi nekādas intereses par konkrēto nodarbošanos vai tas nesaprot, ko no viņa vēlas (bērns konkrēto darbību veic pirmo reizi) un līdz ar to nevar izpildīt konkrēto vingrinājumu, pētījuma izvirzīto kritēriju. Tāpat šādam bērnam raksturīga cita dienas rita ievērošana, tas ir, bērns nevēlas „pakļauties”, ievērot un pielāgoties dienas ritam, kas valda bērnudārzā.

2 punkti (*vidējs vērtējums*) - tika piešķirts bērniem, kuri novēroto kritēriju izpildīja daļēji. Šādi bērni daļēji spēj uztvert ritam tempa izmaiņas, piemēram, bērns dažos mūzikas vingrinājumos spēj saprast, ka mainās temps, dažreiz - nē (piemēram, ja vienā vingrinājumā ir iekļauts ļoti ātrs un ļoti lēns ritms, bet vingrinājumā, kur ritms ir ļoti līdzīgs, piemēram, vidēji ātrs un ātrs - jau sagādā bērnam grūtības). Šādi bērni ir spējīgi izmantot un pielietot ritmiski skanošus žestus, bet ne vienmēr to izpilda pilnīgi, piemēram, pastāv aspekti, kas kavē viņam to izpildīt maksimāli kvalitatīvi (šajā kontekstā kā piemēru var minēt bērna ieinteresētību, izpratnes spēju, iepriekšējais zināšanu un praktisko spēju līmenis, piemēram, bērns jau līdzīgu vingrinājumu rotaļas veidā ir izpildījis mājās ar kādu pieaugušo). Tāpat šādi bērni daļēji spēj uztvert mūzikas vienotību ar kustībām. Bērni, kuri kritērijā „izteiksmīgas dziedāšanas spējas” ir saņēmuši šādu punktu skaitu ir ieinteresēti dziedāt izteiksmīgi, tomēr dažādu apsvērumu dēļ to izpilda daļēji kvalitatīvi, tas ir, piemēram, bērns kautrējas, ir sevī nedaudz ieslēgts, nemāk dziedāt iespējams tik labi, kā citi, ir noteiktas veselības un attīstības problēmas u.c. iemesli. Šādu vērtējumu saņēmušie bērni daļēji ievēro pirmsskolas izglītības iestādē noteikto dienas ritmu, piemēram, bērns var būt vāji motivēts izpildīt kādu noteiktu vingrinājumu, jo mājās šajā laikā nodarbojas ar cita veida nodarbēm, piemēram, jau gul, ēd.

3 punkti (*visaugstākais vērtējums*) - tika piešķirts bērniem, kuri izvirzīto kritēriju izpildīja pilnīgi. Bērni, kuri saņēmuši šādu vērtējumu, konkrēto kritēriju izpildīja ļoti augstā līmenī - to vecuma spējām atbilstoši vai pat augstāk un labāk, nekā tas būtu gaidāms. Šādi bērni ļoti smalki izjūt dažādus tempus, to maiņu vingrinājuma laikā, ir spējīgi pielietot ritmiskus skanošus žestus, kā arī uztver mūzikas vienotību ar kustībām. Tāpat šādiem bērniem raksturīga izteiksmīga, ļoti izjusta dziedāšana (piemēram, bērns ievēro visas ritmiskās pauzes dziesmas laikā, dziesmas vārdi tiek izpildīti precīzi ritmā). Šādi bērni jūtas ļoti ērti un arī ievēro bērnu dārzā noteikto dienas ritu.

Būtiski atzīmēt, ka nākamajā apakšnodaļā (bērnu raksturojumos) var ļoti uzskatāmi saprast šo punktu sadalījumu, to pamatotību.

Gala rezultātā, lai noteiktu bērnu ritma izjūtas kopējo attīstību, visi punkti tika saskaitīti (katram bērnam atsevišķi), tas ir, maksimālais punktu skaits, ko bērns varēja iegūt sastāda 15 punktus, bet minimālais - 5.

Pārrunas kā informācijas ieguves avots parasti saskaņojams ar citām psiholoģiskajām pētīšanas metodēm; ar novērošanu, anketēšanu, darbības rezultātu analīzi u.c. pārrunām ir nenoteikta struktūra gan organizācijas, gan iegūtu rezultātu ziņā, jo tie ir atkarīgi no daudziem, maz kontrolējamiem faktoriem, kas saistīti gan ar pedagoga, gan pētāma skolēna personības īpatnībām, kas padara sarunu vai nu par atklātu un atraisītu, vai par uzspiestu, samocītu. Pārrunas rodas kontakta un savstarpējās saprašanās nodibināšanas iespaidā piedaloties sarunā abām pusēm uz līdzvērtīgiem pamatiem (Albrehta, 1998, 71).

Pirmsskolas izglītības iestādē bērnu dienas rits ir no rīta līdz vakaram un tas nozīmē, ka ik dienu ar bērniem ir ne tikai grupas pedagogi, bet arī grupas auklīte un citi kolēģi: mūzikas un sporta pedagogs, deju nodarbību vadītāja un medmāsa. Pārrunās tika gūta informācija, kas bija būtiska pētījumam. Jāatzīmē, ka izglītības iestādē starp darbiniekiem ir jābūt savstarpējai komunikācijai, informācijas apmaiņai, lai darba rezultāti būtu pozitīvi.

Analizējot pedagoģisko un psiholoģisko literatūru, tika gūta informācija par ritma izjūtas sekmēšanu pirm skolā. Lai apstiprinātu iegūto informāciju, balstoties uz pedagoģisko vērojumu, pirm skolā vecākajā grupā tiek piedāvātas dažādas darbības, kas sekmētu ritma izjūtu.

Praktiskais pētījums tika sadalīts trīs posmos:

1. Atlasīt kritērijus, pēc kuriem noteikt bērnu ritma izjūtu. Novērot tos bērnu ikdienā.
2. Pārrunāt ar PII pedagogiem un darbiniekiem dažādus jautājumus darba temata ietvaros, lai gūtu plašāku vispārīgu priekšstatu par novērojumā iesaistītajiem bērniem, to spējas ritma izjūtā.
3. Apkopot un analizēt iegūto informāciju.

2.2. Bērnu ritma izjūtas novērtējums pētījuma sākumā

Bērni savus pārdzīvojumus un pasaules uztveri pauž ne tikai atsevišķos vārdos, teikumos, stāstījumos, bet ne reti arī skaitāmpantos un dzejoļos, tā demonstrējot savu ritma izjūtu. Bērns vēro dabas ritmus, iekļaujas cilvēku dzīves organizētajā ritmā, apgūstot ritmiskas rotaļas, ritmisku valodu (Markus, 2003,81).

Lai vairāk izpētītu dažādās ritma izmantošanas iespējas ritma izjūtas sekmēšanai, tika veikts pētījums, ar kādiem uzdevumiem un kādiem nosacījumiem. Pētījums tika veikts izglītības iestādē „X”, vecākajā grupā. PII vecākajā grupā ir četrpadsmit bērni, no kuriem 10 ir zēni un četras meitenes. No veiktajiem novērojumiem un veiktajām mutiskajām pārrunām ar PII pedagogiem un darbiniekiem (grupiņas auklīti) tika secināts, ka bērni kopumā ir aktīvi, atvērti un ikdienā vēlas izzināt visu „jauno”, neikdienišķo. Viņus interesē viss, kas notiek ap viņiem - krāsas, skaņas, sajūtas. Bērni ir ļoti kustīgi - tas izpaužas visā, ko tie dara. Bērni ir vērtīgi, viņi cenšas vērtēt sevi un grupas biedrus, pasakot gan uzslavas, gan kritiku. Ir vērojami emocionāli momenti, kuros atspoguļojās pārdzīvojumi par savām vai citu neveiksmēm. Ar aizrautību bērni sadarbojās ar skolotāju, veidojot saskarsmes prasmes un iemaņas, lai gan tāpat bija iespēja novērot, ka bērniem raksturīga grūtāka, nedaudz vājāka sadarbība ar grupas biedriem, vienaudžiem.

Papildus novērojums liecina un, manuprāt, tas ir fantastiski, bērnus motivējoši un attīstoši, ka bērnu dārza grupas skolotājas ir ļoti radošas un aizrauj bērnus ar interesi, ar žestiem un intonāciju (tas tika novērots dažādās dienas rita darbībās, vingrinājumu izpildē). Grupā bez skolotājam ir arī auklīte, kura labprāt iesaistās bērnu ikdienas nodarbēs. Tāpat pozitīvi vērtējams fakts, ka bērnu grupas dzīvē piedalās arī mūzikas un deju nodarbību skolotājas, ar kurām kopā tiek gatavoti priekšnesumi dažādajiem PII svētkiem, līdz ar to bērni ikdienā gan dzied, gan dejo (mācās to darīt), lai vēlāk uzstātos un parādītu savas spējas saviem vienaudžiem, vecākiem, brāļiem un māsām.

Sākot pētījumu, svarīgi bija izanalizēt bērnu attīstības līmeni dažādās jomās, tas ir būtiski, lai saprastu, kādas aktivitātes būs nepieciešams veikt pētījuma laikā, kuras sekmēs bērna ritmu dienas ritā.

Bērnu īss raksturojums pēc novērotā (bērnu vārdi ir mainīti).

Andris 5g.v. – aktīvs, zinātkārs un zinošs zēns. Skaļi pauž savu attieksmi, vai tas ir prieks vai dusmas. Labprāt iesaistās pedagogu organizētajās aktivitātēs, bet, ja kaut kas nepatīk, ar uzvedību uzskatāmi to nodemonstrē, piemēram, „*man tas nepatīk un es to nedarīšu!*”. Cenšas ievērot grupas noteikumus un prot aizrādīt grupas biedriem viņu kļūdas.

Raivis 5g.v. – kluss un nedrošs zēns. Nav pārliecināts par savu varēšanu veikt darbiņus, izpildīt dažādus vingrinājumus. Labprāt piedalās grupas aktivitātēs. Ir centīgs. Māk priecāties par saviem sasniegumiem, arī tad, ja tie ir mazi.

Sanita 5g.v. – jautra, smaidīga meitene. Ir dzirdamas dikcijas problēmas. Droši komunicē ar svešiem cilvēkiem. Patīk sarunāties. Ir iejūtīga un atbalsta grupas biedrus.

Māra 5g.v. – aktīva, droša meitene. Ļoti patīk sarunāties un būt uz skatuves. Priecājās par visām veiksmēm, bet, līdzīgi kā Andris, ja kaut kas neizdodas vai nav labā omā, meitene skaļi pauž savas emocijas.

Guntis 5g.v. – aktīvs, kustīgs zēns. Ne labprāt draudzējas ar grupas biedriem. Emocionāli pauž attieksmi jebkurā situācijā. Reizēm ir agresīvs pret grupas biedriem. Iesaistās pedagoģu organizētajās aktivitātēs.

Vita 5g.v. – izteikti intraverta meitene. Ir noslēgta, labprātāk darbojās ar dažādām lietām, tikai ne ar grupas biedriem. Patīk māksla.

Ando 5g.v. – kluss un nopietns zēns. Patīk vērot grupas dzīves norises. Ja pedagogs uzaicina aktivitātē, tad iesaistās. Pats nebūs aktīvs (pirmais neizrāda interesi, iniciatīvu). Ievēro grupas noteikumus un dara to, ko saka. Nekritizē citus. Prot klausīties.

Arvils 6g.v. – smaidīgs, kustīgs, zinošs zēns. Labprāt sarunājas. Ir drošs un nekautrējās no svešiniekiem. Labprāt piedalās visas grupas aktivitātēs, pauž savu attieksmi ar apdomu. Zina, kā uzvesties sabiedriskās vietās. Aizrāda grupas biedriem noteikumu neievērošanu.

Rinalds 5g.v. – mīlīgs un interesants zēns. Patīk skaistas lietas, prot novērtēt un saskatīt skaisto. Nav īpaši iejūtīgs pret grupas biedriem. Reizēm ar agresiju pauž savu attieksmi. Pret pieaugušu izturās draudzīgi.

Raivo 5g.v. – kautrīgs un smaidīgs zēns. Ir iejūtīgs pret grupas biedriem. Māk savaldīt savas emocijas. Neveiksmes gadījumā, emocionāli pauž attieksmi raudot. Patīk uzstāties, lai arī reizēm ir nedrošs.

Elza 5g.v. – zinoša, smaidīga meitene. Patīk sapņot un stāstīt par savu iedomu pasauli. Ne vienmēr dzird sacīto. Pie praktisko darbu veikšanas vienmēr knosās un ir nemitīgā kustībā.

Arvīds 5g.v. – kustīgs, zinātkārs zēns. Prot sadzīvot ar grupas biedriem. Ir nedrošs sveša cilvēka klātbūtnē. Aktīvi iesaistās grupas dzīvē. Dzird sacīto un cenšas veikt uzdotos darbus.

Aleksejs 5g.v. – nopietns un kautrīgs zēns. Labprāt izzina visu jauno. Ir sabiedriska grupas dzīvē. Prot dalīties. Ar pienākuma sajūtu veic uzticētos darbus.

Kristiāns 5g.v. – zinošs, kustīgs zēns. Patīk iesaistīties sarunās un aizrautīgi stāstīt piedzīvoto. Labprāt strādā radošos darbus. Ir pieklājīgs un prot uzvesties sabiedriskās vietās.

Atbilstoši iepriekšējā apakšnodaļā izklāstītajai metodikai, pētījuma norises organizācijai, vērojot bērnus nodarbībās un citās dienas rita norisēs, pārrunājot ar pedagogiem un auklīti jautājumu, kas skar bērnu uzvedību, to ritma izjūtu, gūstot apstiprinājuma informāciju saviem izvirzītajiem priekšstatiem un novērojumu ticamībai, objektivitātei. Visa iegūtā informācija grafika veidā apkopota 3.tabulā.

3. tabula. Bērnu ritma izjūtas līmenis oktobrī

Kritēriji Vārds (mainīts)	Uztver tempa maiņu	Ritmiski izmanto skanošos žestus	Uztver mūzikas vienotību ar kustību	Izteiksmīgi dzied	Ievēro dienas rita norises	Kopā (punkti)
Andris 5g.v.	2	2	2	2	2	10
Raivis 5g.v.	2	2	2	2	3	11
Sanita 5g.v.	1	2	2	3	3	11
Māra 5g.v.	3	3	3	3	2	14
Guntis 5g.v.	2	2	2	2	2	10
Vita 5g.v.	1	1	1	1	2	6
Ando 5g.v.	1	1	1	1	2	6
Arvils 6g.v.	3	2	2	3	3	13
Rinalds 5 g.v	2	2	2	2	2	10
Raivo 5g.v.	3	3	3	2	3	14
Elza 5g.v.	1	2	2	2	2	9
Arvīds 5 g.v.	2	2	2	2	2	10
Aleksejs 5 g.v	2	2	2	3	3	12
Kristiāns 5g.v.	2	2	2	2	2	10
<i>Vid.rādītājs</i>	<i>1,93</i>	<i>2,00</i>	<i>2,00</i>	<i>2,14</i>	<i>2,36</i>	<i>10,43</i>

No tabulas datiem ir redzams, ka grupiņā ir bērni, kuru ritma izjūta ir attīstītāka nekā pārējiem vienaudžiem, piemēram, Mārai, Raivo un Arvilam, un ir bērni, piemēram, Vita un Ando, kuru ritma izjūta ir vāja. Nosacīti dalot bērnu attīstību ritma izjūtā attiecībā pēc to iegūtā punktu skaita (proporcionāli maksimāli un minimāli iegūtajam punktu skaitam: augsts līmenis - 12-15 punkti, vidējs līmenis - 7-11; zems līmenis - 1-6 punkti) var secināt, ka diviem no 14 novērotajiem bērniem ir zems ritma izjūtas attīstības līmenis, astoņiem bērniem - vidējs, bet četriem - augsts līmenis. Velkot paralēles ar veiktajiem novērojumiem par bērnu uzvedību ikdienā, var secināt, ka tie bērni, kuri pēc rakstura ir ātrāki, aktīvāki, atvērtāki pret apkārtējiem un visu „jauno”, tai skaitā, ar interesi pilda vingrinājumus, ir ar attīstītāku ritma izjūtu, bet bērniem, kuri pēc rakstura iezīmēm ir noslēgtāki, kautrīgāki - ir vājāk attīstīta ritma izjūta. Tomēr, pārrunājot jauniegūtos priekšstatus un datus ar grupiņas pedagoģēm, tika secināts, ka bērnu raksturs nav vienīgais, kas ietekmē bērnu ritma izjūtu un kāpēc tā ir augstāka vai zemāka nekā vidēji grupiņā. Pedagoģes dalījās ar saviem novērojumiem ikdienas darbā: viņas ir pārliecinātas un apgalvo, ka bērnu aktivitāti papildus ir ietekmējuši, ietekmē šādi faktori:

- 1) papildus apmeklētās nodarbības, tas ir, grupiņā ir bērni, kuri papildus pēc bērnudārza apmeklē dažādus pulciņus, piemēram, Māra un Raivo apmeklē vokālo studiju, tajā piedāvātās iespējas attīstīt bērnos muzikalitāti;
- 2) vecāku iesaistīšanās savu bērnu attīstīšanā, piemēram, vecāku aktivitāte/ pasivitāte šajā procesā: pedagoģes minēja, ka grupiņā ir vecāki, kuri vienmēr interesējas par to, kā bērns uzvedas, kā attīstās bērnudārzā, interesējas arī par jautājumiem un darbībām, ko viņi var veikt papildus mājās, lai attīstītu noteiktas bērna spējas u.tml.
- 3) bērnudārzā organizēto vingrinājumu, aktivitāšu veids: katram bērnam ir savas intereses, kuras var vai nu stimulēt bērnu darboties vai gluži pretēji - bērns var būt pilnīgi neinteresēts kaut ko darīt, jo viņam konkrētā nodarbība nepatīk, un viņš var atļauties to neīstenot. Kā piemēru pedagoģes minēja, ka ir bērni, kuri vairāk vēlas un aktīvāk izpilda vingrinājumus, kuros nav jāšēž „uz vienas vietas ilgi”, piemēram, Elza (viņai nepatīk pildīt „sēdošos” vingrinājumus pie galda, jo meitenei trūkst pacietības pildīt kādu darbu ilgāku laiku, toties - viņai ļoti patīk sporta nodarbības, dejas).
- 4) bērna noskaņojums konkrētā dienā: pedagoģes atzīmēja, ka bērniem var būt dienas, kad tie jūtas fiziski un/ vai psiholoģiski vājāki. Šajās dienās bērns ir vājāk motivēts kaut ko darīt, pasīvēks kopumā. Vai gluži pretēji - bērns var būt „pāruzbudināts”, jo, piemēram, gaida dienas beigas, kad pēc viņa atnāks vecāki un aizvedīs to uz solīto pasākumu (cirks, zoodārzs u.tml.).
- 5) citas bērnu raksturojošās iezīmes: bērna dzimuma iezīmes (piemēram, meitenes konkrētajā vecumā ir intelektuāli nedaudz attīstītākas, centīgākas, bet zēni - vairāk vērsti uz aktīvu nodarbību kvalitatīvāku paveikšanu, viņi ir enerģiskāki), vecums - ne vienmēr, taču parasti gados vecāki bērni ir attīstītāki (atbilstoši vecuma spējām) nekā grupiņā esošie jaunākie bērni.

Analizējot novērotos kritērijus, tika secināts, ka bērniem vājāk attīstīts ir tempa maiņas uztveres spēja (bērnu vid. rādītājs ir 1,93), bet attīstītākais ir kritērijs „ievēro dienas rita norises” (vid. bērnu grupiņas rādītājs - 2,36). Tas ļauj secināt, ka bērniem pirmsskolā ir ērts dienas grafiks - viņi to lielākoties labprāt ievēro (ievēro dienas režīmu un tajā noteiktās aktivitātes). Tas savukārt ļauj izteikt apgalvojumu, ka tajā nav jāievieš nekādas izteiktas un specifiskas izmaiņas. Tomēr tabulas dati rāda, ka ritma izjūtas ziņā jāievērš uzmanība pārējiem četriem kritērijiem. Lai gan to rādītāju līmenis ir vidējs (lielākai daļai tas apgūts kā vidējā līmenī, vid. rādītājs ir 2,00), tomēr tas vienlaikus nozīmē, ka tajos ir iespējams gūt labākus rezultātus, tas ir, ir iespējams attīstīt tos vēl augstākā līmenī. No tabulas datiem redzams, ka pastiprināta uzmanība jāpievērš

tieši bērnu ritma izjūtas stimulēšanai, attīstīšanai tieši no tempa maiņas viedokļa: bērniem ir jāpalīdz saprast tā nozīmi.

Ņemot vērā novērojumus, izdarītos secinājumus, kā arī balstoties uz pedagogu atziņām konkrētajā jomā (labās prakses piemērus), bērnu ritma izjūtas attīstīšanai ieteiktu īstenot šādas darbības:

1) ikdienā pedagogiem organizēt dažāda veida nodarbības ritma izjūtas vingrināšanā - dažādās nodarbībās (sports, dejas, mūzika, nodarbību laikā, kas tiek organizētas ārā, valodas mācībā un runas prasmju attīstīšanā, mācoties skaitīt skaitāmpantiņus, jo kā darba teorētiskajā daļā tika secināts - ritma izjūtas attīstība ir ļoti atkarīga no runas prasmju attīstības un otrādi - bērna muzikālās spējas attīsta arī pārējos intelekta veidus u.c.) pielietot dažādas, atšķirīgas tēmas/ motīvus, piemēram, vienā dienā nedēļas ietvaros tiek organizētas nodarbības dzīvnieku tematikā (piemēram, bērni mācās dziedāt un dejot, kā zvēri - ņaudēt ritmā, sist plaukstas, iet ar kājām lēnām kā lācis, vidēji ātri - dipināt ar kājām kā zirgs, ātri - uz pirkstu galiem skriet kā pelīte), citā nedēļā izvēlēties citu, bērnu interesējošu tēmu; organizēt īsas nodarbības, lai bērni nenogurtu un tiem nekļūtu garlaicīgi;

2) pēc noteiktu vingrinājumu izpildes, secināt, kura veida vingrinājumi bērniem vairāk patīk - noteikt kādi ir to ieguvumi, efektivitāte. Nepārtraukti analizēt savu darbību un uz tā pamata plānot savu turpmāko darbību;

2) iesaistīt bērnu attīstīšanā aktīvāk vecākus, piemēram, varētu noorganizēt vecāku sanāksmi, kuras laikā varētu informēt tos par viņu bērnu sasniegumiem konkrētajā jautājumā - ar mērķi, lai vecāki objektīvi paskatītos uz savu bērnu un saprastu, ka viņiem ir jāieņem aktīva vieta šajā procesā. Sanāksmes laikā pedagogi kā kompetenti speciālisti varētu izrunāt kādu metodiku pielietot, kādus vingrinājumus var organizēt kopā ar bērniem, lai attīstītu viņu ritma izjūtu. Manuprāt, šī darbība nestu ļoti daudz ieguvumus - ne tikai ritma izjūtas attīstīšanai bērnos, bet arī palīdzētu bērniem socializēties, būt saskarsmē un mācīties komunicēt ar vecākiem, šādas darbības veicinātu bērnu pašvērtējuma celšanos u.c. Turklāt jāatzīmē, ka pretēji papildus apmeklējamām nodarbībām, kuras ir maksas pakalpojums (un ne visi vecāki to var atļauties) - vecāku iesaistīšanās ir bez maksas - ir nepieciešama tikai vecāku vēlme un darbs.

Tie ir vispārīgie ieteikumi darba problēmas ietvaros. Tomēr, ņemot vērā konkrētos bērnus, konstatētās „vājības” bērnu ritma izjūtas aspektā, kā arī gūstot priekšstatu par bērnu raksturu, par to priekšrocībām noteiktu vingrinājumu izpildē, bija nepieciešams izstrādāt noteiktus mērķus un redzējumu kopumā šajā jautājumā.

2.3. Pedagoģiskais darbs ar bērniem un pētījuma rezultāti pētījuma beigās

Pētījuma gaitā izvirzītie uzdevumi, kuru realizācija sekmētu ritma izjūtu vecākā pirmsskolas vecuma bērniem un, kuru apguves līmenis attiecīgi bija zemākais no novērotajiem:

- 1) pilnveidot prasmi improvizēt ritmizējot.
- 2) nostiprināt prasmi izmantot skanošos žestus dziedot dziesmu.
- 3) pilnveidot prasmi ritmiski, ar kustību palīdzību izpildīt dažādas darbības.
- 4) veicināt prasmi ar kustību palīdzību mainīt, izjust ritmu un tempa maiņu.

Lai pilnveidotu bērnu prasmi ritmiski improvizēt, bērniem tika piedāvāts sadziedāties (savās aktivitātēs, kuras saistītas ar dziedāšanu un mūziku, izmantoju ģitāru), piemēram, es dziedāju „*u-uu!*”, visi atbild, „*u- uu!*”. Izpildot šo vingrinājumu, jāsecina, ka tas bērniem ļoti patika. Tika novērots, ka bērni ir atsaucīgi un visi kopā labprāt ūjina, tāpēc tas tika „attīstīts” tālāk. Pēc „iesildīšanās” ūjināšanā, palūdzu dziesmas laikā pasaukt savu draugu - tas notika tā: es sāku dziedāt, sakot „*u- uu! Reini!*” *Un tad* Reinim vajadzēja turpināt šo vingrinājumu, atsaucoties un saucot citu bērnu, piemēram, „*u- uu, Māra!*” Šajā vingrinājumā lielāka uzmanība tika pievērsta bērniem, kuri pēc rakstura bija kautrīgāki, mazāk aktīvi. Mērķis bija, caur drošajiem bērniem pamazām „tuvoties” nedrošajiem. Piemēram, novēroju, ka Ando savam saucienam atsaucās, bet viņam pašam grūti bija izvēlēties, kuru bērnu saukt. Tad palūdzu, lai viņš iečukst man ausī un tad abi saucām Ando izvēlēto bērnu. Ando tas ļoti patika un viņš kļuva jautrāks, motivētāks. Šī vingrinājuma ietvaros bērniem tika atļauts improvizēt, nebaidoties par vingrinājuma izpildīšanas pareizību. Sākumā novēroju, ka sadziedāšanās bija nedroša, bet bērniem ātri radās interese un tie atraisījās, kļuva drošāki.

Nostiprinot prasmi izmantot skanošos žestus dziedot dziesmu, piedāvāju un aicināju bērnus pašus sacerēt pieklājības dziesmu (sk. 3.pielikumu). Mācot un vērojot, cik izteiksmīgi un ar kādu interesi bērni dzied, kopā vēl tika izdomātas kustības atbilstoši apdziedātajām darbībām, tādā veidā sekmējot uztvert mūzikas vienotību ar kustību. Bērniem bija jāiegaumē, kad dziedot, jāplaukšķina plaukstas, kad jādipina kājas, kad tas jādara pamīšus. Interesanti bija novērot, ka skanošo žestu izmantošanas iespējas uzreiz uztvēra Māra un Raivo (to varētu skaidrot ar šo abu bērnu ritma izjūtas attīstību, ar papildus apmeklēto nodarbību rezultativitāti, efektivitāti), pārējie bērni vairākkārt atkārtojot vēl jauca un neieklāvās ritmā. Tāpat tika novērots, ka Vita, lai arī sapņaina meitene, tomēr labprāt iesaistījās šīs dziesmas apgūšanā. Meitene sākumā vēroja, cik aizrautīgi dziesmu dzied Māra un Raivis, un tad arī pati iesaistījās plaukšķināšanā un dipināšana (tomēr dziesmu viņa nedziedāja, tikai izpildīja kustības).

Pilnveidojot prasmi ritmiski, ar kustību palīdzību izpildīt dažādas darbības, piedāvāju un organizēju bērniem rotaļu „Burve”. Pirms rotaļas ar bērniem tika pārrunāts, kādus dzīvnieciņus viņi zina un par kādiem dzīvniekiem burve varētu tos pārvērst. Būtiski atzīmēt, ka, pirms izpildīt šo vingrinājumu, iepriekš bija jāsaprotas un jāpiemeklē dažāda rakstura atskaņojamas dziesmas par dzīvniekiem (zaķis, kaķis, vāvere, cūka utt.). Rotaļas gaitā tiek skaitīts pantiņš:

Bērni saldā miegā gul,

Burve burvju putas kuļ.

Bērni agri pamostas

Un par.... pārvēršas.

Panta pēdējā rindā tiek nosaukts dzīvnieks, par kuru bērni tiek „pārvērsti”. Attiecīgajam dzīvniekam ir sava melodija, kuras laikā bērni cenšas atveidot šo dzīvnieku un ritmā izdejojot šim dzīvniekam raksturīgās kustības. Lai rotaļas laikā būtu kārtība, tika izvirzīts noteikums, ka bērni „pamostoties” ir kustīgi, izņemot kājas, burve tās ir „iesaldējusi”. Novēroju, ka šīs rotaļas raksturs bija jautrs, bērniem saistošs un interesants. Visi, arī kūtrākie bērni, ar interesi darbojās līdzī. Aktīvākajiem, Mārai, Rinaldam un Guntim bija grūti ievērot noteikumu „sasaldētas kājas”. Rotaļas gaitā tika ievērots, ka Vita, Ando un Kristiāns nevar paši izdomāt, kā attiecīgais dzīvnieks varētu kustēties, viņi skatījās, kā to dara pārējie. Andris pārējiem centās demonstrēt savas zināšanas rādot priekšā, kā, viņaprāt būtu atveidojams attiecīgais dzīvnieks. Visgrūtāk kontrolēt savas prieka emocijas bija Elzai, kuras kustības un aktivitāte bija ļoti augsta. Meitene bija laimīga un knosījās un priecājās par katru jauno atveidojamo dzīvnieku. Tas ļauj secināt, ka bērniem šī rotaļa ļoti patika. Tā stimulēja bērnus ne tikai ritmiski izpildīt vingrinājumu, bet arī disciplinēt sevi (noteikumu ievērošana), atraisīt domāšanu (domāt kā kustas dzīvnieki) u.c.

Lai veicinātu prasmi ar kustību palīdzību mainīt, izjust ritmu un tempa maiņu, piedāvāju bērniem latviešu tautas rotaļu „Mēs ejam” (sk. 2.pielikumu), kurā bērniem bija jādzied un jālieto dažādi ritmiski žesti, turklāt tas jādara atbilstoši dziesmas tempam. Šīs rotaļas izspēlē bija nepieciešams vispirms iemācīties dziesmas vārdus, kas lielai daļai bērnu nesagādāja grūtības. Novēroju, ka pirmie, tekstu iemācījās Māra, Andris un Raivo. Rotaļā piedalījās negribēja Vita, jo viņa attiecās kādam dot roku. Aleksandrs centās būt draudzīgs, piedāvājot meitenei iedot savu roku, bet šī vēlme netika piepildīta. Lai meiteni nesatrauktu un neveicinātu nepatiku pret citām līdzīgām rotaļām, meitenei tika atļauts pasēdēt maliņā un pavērot notiekošo.

Vērojot vecākās grupas bērnus aktivitātēs, novēroju, ka Māra un Raivo ir aktīvi un nedomājot apvienoja dziedāšanu ar ritma kustībām. Šo divu bērnu uzvedība un interese bija piesaistīta darbībām un aktivitātēm, jo iepriekš nekad to nebija veikuši. Rinalds, Guntis, Elza ir bērni ar lielu kustību aktivitāti, viņi ir nemierīgi un nespēj sevi koncentrēt darbam. Šie bērni vairāk koncentrējas uz mūzikas instrumentu- ģitāru, un tas liek saprast, ka šiem bērniem ir grūti

sadalīt uzmanību. Tika novērots, ka Sanita un Aleksejs dzied ļoti izteiksmīgi, lai arī abiem ir runas problēmas, bet par sevi nepārliecināts un kluss ir Ando. Bērns vairāk novēroja kā līdzdarbojās. Vita bija aizdomājusies un vispār nepiedalījās organizētajās aktivitātēs. Pārējie bērni bija centīgi, bet iekļaušanās ritmā viņiem sagādāja grūtības, viņiem dziedāšanas apvienošana ar kustībām sagādāja grūtības.

Vērošanu un darbošanos ar vecākās pirmsskolas bērniem turpināju arī novembra un decembra mēnesī. Vērošana tika veikta pēc tiem pašiem kritērijiem kā praktiskā pētījuma sākumā (oktobrī). Velkot paralēles un salīdzinot bērnu uzvedību pētījuma sākumā, secinu, ka ar katru dienu nedrošie un klusie bērni kļuva atraisītāki un drošāk iesaistījās visu pedagogu organizētajās aktivitātēs. Arī ģitāra bija jau ierastāks mūzikas instruments un bērnu uzmanība vairāk koncentrējās uz noteikumu vai paskaidrojumu klausīšanos (ne tik ļoti uz interesanto instrumentu - ģitāru).

Būtiski atzīmēt, ka vēlme sekmēt bērniem ritma izjūtu, lika reizēm rīkoties spontāni, piemēram, kad Andris savu uzmanību sāka koncentrēt uz ģitāru, autore ļāva bērniem pēc kārtas pienākt un ar pirkstiņu pārvilkt divas reizes pār stīgām turpinot dziedāt dziesmu. Dziesma skanēja lēnāk, bet bērni bija organizēti un pat klusais Ando pasmaidīja, kad pienāca viņa kārtā ar pirkstiņu pārvilkt pār stīgām. Arī dziedot, kad tika iemācīta dziesma, Ando kļuva par sevi pārliecinātāks un bija redzams, ka dziedāt tam ļoti patīk.

Tāpat novēroju un secināju, ka biežāka skanošo žestu izmantošana dienas ritā arī ir sekmējusi bērniem ritma izjūtu. Saistoša un interesanta bērniem kļuva plaukstu plaukšķināšana (pirmajā reizē plaukstas bērni tika aicināti plaukšķināt lēni, bet otrajā reizē - divreiz ātrāk), jo, ejot mazgāt rokas pirms pusdienām, mēs kopīgi ar bērniem izdomājām dzejolīti:

Mazgāsim, mazgāsim savas mazās rociņas,

Ēdīsim, ēdīsim tūlīt pusdieniņas.

Lai gūtu objektīvāku priekšstatu par organizētajiem vingrinājumiem, to efektivitāti bērnu ritma izjūtas attīstīšanā, decembrī bērni tika atkārtoti novēroti.

Šajā laika posmā tika strādāts pie ritma izjūtas sekmēšanas dienas ritā – gan muzikālo nodarbību, sporta nodarbību, gan grupas telpās, kā arī pastaigu laikā. Atkārtotā novērojuma rezultāti apkopoti 4.tabulā.

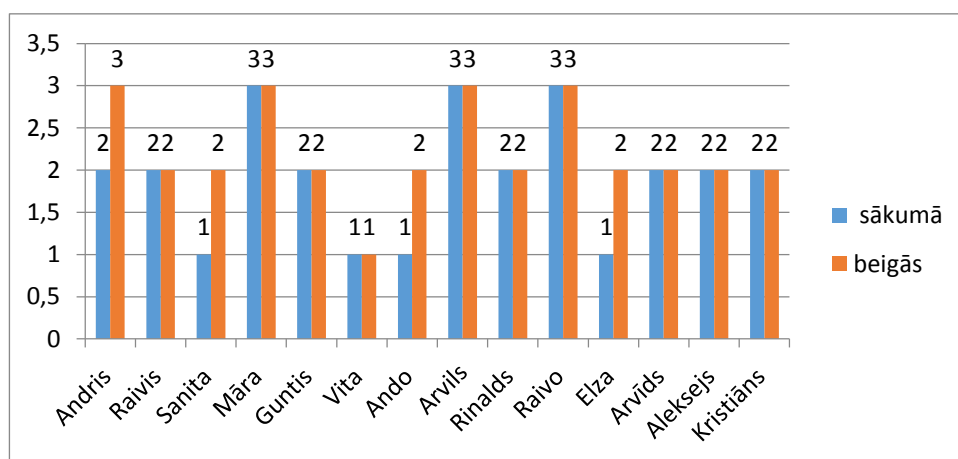
4.tabula. Bērnu ritma izjūtas līmenis decembrī

Kritēriji Vārds (mainīts)	Uztver tempa maiņu	Ritmiski izmanto skanošos žestus	Uztver mūzikas vienotību ar kustību	Izteiksmīgi dzied	Ievēro dienas rita norises	Kopā (punkti)
Andris 5g.v.	3	3	2	2	2	12
Raivis 5g.v.	2	2	2	2	3	11
Sanita 5g.v.	2	2	2	3	3	12

Māra 5g.v.	3	3	3	3	2	14
Guntis 5g.v.	2	2	2	2	2	10
Vita 5g.v.	1	1	1	1	2	6
Ando 5g.v.	2	2	1	2	2	9
Arvils 6g.v.	3	3	2	3	3	14
Rinalds 5 g.v	2	2	2	2	2	10
Raivo 5g.v.	3	3	3	3	3	14
Elza 5g.v.	2	2	2	2	2	10
Arvīds 5 g.v	2	2	2	2	2	10
Aleksejs 5 g.v	2	2	2	3	3	12
Kristiāns 5g.v.	2	3	2	3	2	12
<i>Vid.rādītājs</i>	2,21	2,07	2,00	2,36	2,36	11,14

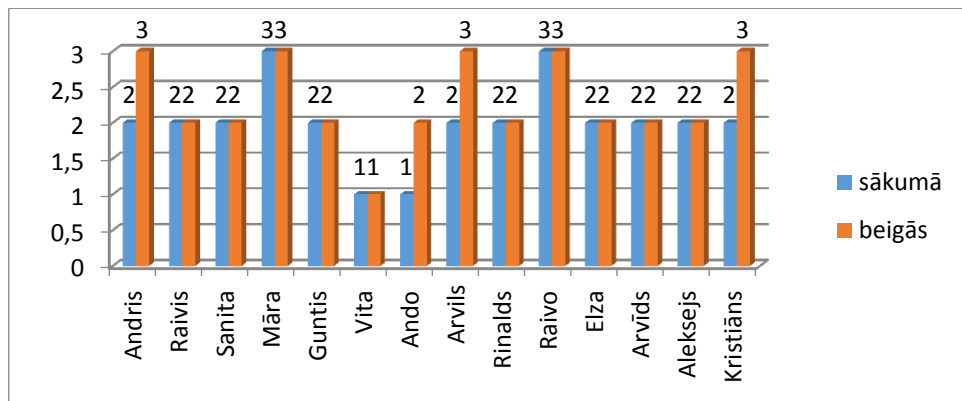
No tabulas datiem redzams, ka grupiņā, tāpat kā pētījuma sākumā var novērot un izdalīt bērnus, kuru ritma izjūta ir attīstījies vairāk nekā pārējiem vienaudžiem un ir bērni, kuru ritma izjūta ir vāja.

Rezumējot pirmsskolēnu ritma izjūtas attīstības izaugsmi, var secināt, ka bērnu spējas ir uzlabojušās. Būtiskas izmaiņas ir trīs rādītājiem- „spējā uztvert tempa maiņu”, „spējā izteiksmīgi dziedāt” un „ritmiski izmanto skanošos žestus”. (Sk. 3., 4. un 5. attēlu.)

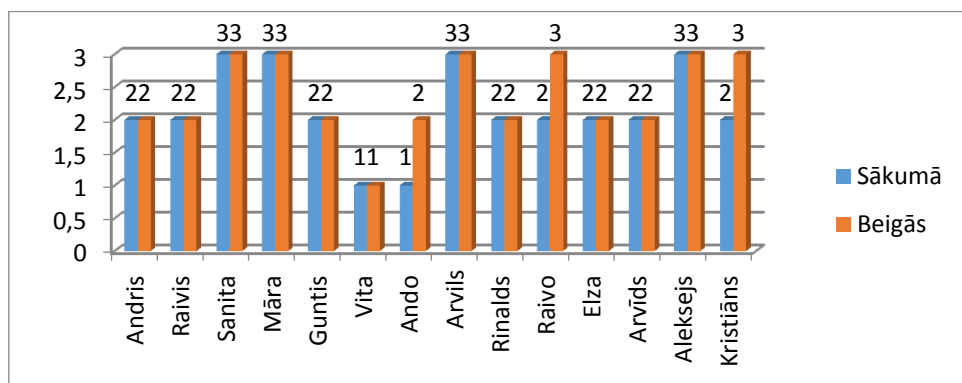
3.attēls. Tempa maiņas uztveres izmaiņas pētījuma laikā

Pēc noteiktajiem bērnu ritma izjūtu raksturojošajiem kritērijiem- *tempa maiņas uztveršanas spēja*, no 14 bērniem, 4 bērniem tempa maiņas uztvere ir būtiski uzlabojusies. (Sk. 3. attēlu)

4.attēls. Skanošo žestu ritmiska izmantošana

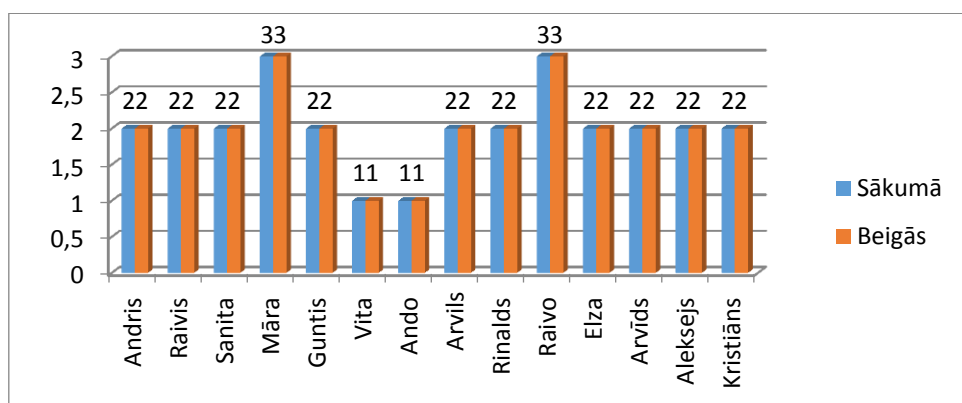
Ritmiska skanošo žestu izmantošanas spēja, no 14 bērniem, 4 bērniem šī spēja ir uzlabojusies. (Sk. 4. attēls)

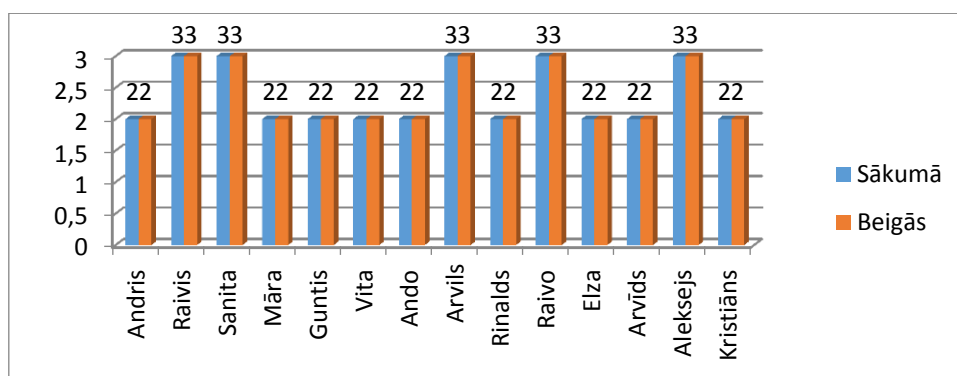
5.attēls. Izteismīga dziedāšana.

Pēc noteiktajiem bērnu ritma izjūtu raksturojošajiem kritērijiem- *izteismīgas dziedāšanas spēja*, no 14 bērniem, 4 bērniem ir iemaņas izteismīgi dziedāt un 3 bērniem šīs spējas ir uzlabojušās.

Izmaiņas „uztvert mūzikas vienotību ar kustību” un „ievērot dienas rita norises” palika nemainīgas. (Sk. 6. un 7. attēlu.)

6.attēls. Mūzikas vienotības ar kustībām uztveršana

7.attēls. Dienas rita norišu ievērošana

Pēc noteiktajiem bērnu ritma izjūtu raksturojošajiem kritērijiem- *dienas rita ievērošana*, no 14 bērniem, 9 bērniem ir optimāls līmenis, bet pārējiem augsts.

Tāpat kā pētījuma sākumā, nosacīti dalot bērnu attīstību ritma izjūtā attiecībā pēc to iegūtā punktu skaita (proporcionāli maksimāli un minimāli iegūtajam punktu skaitam: augsts līmenis - 12-15 punkti, vidējs līmenis - 7-11; zems līmenis - 1-6 punkti) var secināt, ka vienam no 14 bērniem ir zema ritma izjūta, sešiem - vidēja un septiņiem - augsta.

Analizējot novērotos kritērijus, tika secināts, ka bērniem pētījuma beigās visvājāk attīstīta ir mūzikas vienotības ar kustībām uztveršana (vid. rādītājs visiem bērniem ir 2,00), kā arī ritmiska skanošo žestu izmantošanas spēja un prasme (vid. rādītājs visiem bērniem kopā ir 2,07), tempa maiņas uztveres spēja (bērnu vid.rādītājs ir 1,93). Savukārt attīstītākais ir kritērijs „Izteismīgi dzied” (vid. bērnu grupiņas rādītājs - 2,36).

Velkot paralēles ar veiktajiem novērojumiem par bērnu uzvedību ikdienā oktobrī, tas ir, pētījuma sākumā, var secināt, ka bērnu ritma izjūta ir uzlabojusies un attīstījusies (sk. 5. tabulu).

5.tabula. Bērnu ritma izjūta pētījuma sākumā un beigās

Kritēriji	Uztver tempa maiņu	Ritmiski izmanto skanošos žestus	Uztver mūzikas vienotību ar kustību	Izteismīgi dzied	Ievēro dienas rita norises	Kopā (punkti)
<i>Vid.rādītājs pētījuma sākumā</i>	1,93	2,00	2,00	2,14	2,36	10,43
<i>Vid.rādītājs pētījuma beigās</i>	2,21	2,07	2,00	2,36	2,36	11,14
<i>Izmaiņas, %</i>	13%	3%	0%	9%	0%	6%

No tabulas datiem var redzēt, ka bērnu ritma izjūta pētījuma sākumā, tas ir, oktobrī, kopumā bija vājāka nekā pētījuma beigās. Analizējot visus bērnus kopā var apgalvot, ka kopējais ritma izjūtas līmenis bērniem palielinājās par 6%. Ja analizē katru novēroto kritēriju atsevišķi, secināms, ka visstraujākā attīstība pēc veiktajiem un organizētajiem vingrinājumiem ir novērojama bērna spējā uztvert tempa maiņu - šajā kritērijā bērnu spējas uzlabojās par 13%. Ļoti

labi sasniegumi tika sasniegti arī kritērija „Izteiksmīgi dzied” izpildē - bērnu prasme uzlabojās par 9%. Bērnu ritma izjūtas attīstība tika novērota arī kritērijā „Ritmiski izmanto skanošos žestus” - palielinājums visiem bērniem vidēji par 3%. Tāpat no tabulas datiem redzams, ka visi veiktie vingrinājumi nesniedza ritma izjūtas attīstību kritērijos „Uztver mūzikas vienotību ar kustību” un „Ievēro dienas rita norises” - tajos izmaiņas ne tika konstatētas.

No šīs tabulas datiem un veiktajiem vingrinājumiem, var secināt, ka pat trīs mēneši ir pietiekams laiks, lai uzlabotu bērnu ritma izjūtu - kaut nedaudz, tomēr tas ir paveicams uzdevums. Tāpat savā praktiskajā pētījumā secināju, ka ritma izjūtas sekmēšana dienas ritā būs veiksmīga, ja pedagogs būs radošs, interesants, iejūtīgs un pacietīgs. Noteikti atzīmējams ir fakts, ka šī pētījuma laikā mūzikas instrumenta izmantošana dienas ritā bija viens no pozitīvajiem aspektiem, kas sekmēja vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ritmu.

Šajā kontekstā vēlētos uzsvērt, ka nepiekrītu apgalvojumam, ka „ja bērns līdz piecu gadu vecumam ar mūziku saskāries tikai virspusēji, it kā garām ejot, piemēram, skatoties TV, tad viņa muzikālās spējas diemžēl nav attīstītas.” (Brice,2011,3). Protams, iespējams, ka vislabākos rezultātus bērnu muzikālo spēju izkopšanā var gūt, ja ar mazuli dzied un muzicē kopš agrīna vecuma, tomēr arī vecākais pirmsskolas vecums nav „par vēlu.” Šādu pārliecību ļoti uzskatāmi raksturo šis praktiskais pētījums un tā laikā gūtie secinājumi.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Ritma izjūtas attīstīšana ir ļoti nozīmīga ne tikai kā viena no bērnu raksturojošām spējām, tā ir nepieciešama arī citu bērna prasmiņu attīstīšanai, tā ir cieši saistīta ar citiem intelekta veidiem, ar bērna vispārēju harmonisku attīstību.
2. Bērns no dažādiem skatupunktiem attīstās jau no pašiem pirmajiem dzīves mēnešiem. Katrā noteiktā vecumā bērnam raksturīgs konkrēts attīstības līmenis, tai skaitā, muzikalitātes un ritma izjūtas attīstības jomā. Lai tas tiktu attīstīts maksimāli efektīvi, šī jautājuma apzināšanai un integrēšanai bērnam ir jāpievērš uzmanība jau no pirmajiem dzīves gadiem, tomēr, ņemot vērā bērna fizisko, psiholoģisko un cita veida attīstību, prasmes un spējas, „īstais laiks” ritma izjūtas apzinātākai attīstīšanai ir vidējais un vecākais pirmsskolas vecums.
3. Bērna ritma izjūtas attīstīšana ir darbietilpīgs un laikiētilpīgs process, tomēr būtiski uzsvērt, ka, lai maksimāli efektīvi attīstītu bērna ritma izjūtu, nepieciešams organizēt vecuma un bērna individuālām spējām atbilstošus vingrinājumus, jāspēj tos motivēt un ieinteresēt konkrētā vingrinājuma izpildē. Ņemot vērā vecākā pirmsskolas vecuma iezīmes, par šim vecumam efektīvākajām metodēm un nodarbībām ritma izjūtas attīstīšanai var uzskatīt muzikālās ritmiskās kustības, ritma vingrinājumus, vispārīgo muzikālo audzināšanu, skandēšanu, runas rotaļu organizēšanu un elementāro muzicēšanu.
4. Paveiktā darba rezultātā var secināt, ka izvirzītā hipotēze: ritma izjūta būs sekmīga, ja ritma elementi būs apvienoti ar dažādiem darbības veidiem (dziedāšanu, mūzikas klausīšanos, ķermeņa kustībām, skanošajiem žestiem) ir apstiprinājusies. To pierāda šādi veiktā praktiskā pētījuma secinājumi:
 - 1) Pētījumā iesaistītie bērni raksturojami kopumā kā aktīvi, kustīgi un enerģiski, atvērti un ikdienā vēlējas izzināt visu „jauno”, neikdienišķo. Viņus interesēja viss, kas notiek ap viņiem: krāsas, skaņas, sajūtas, dažādie vingrinājumi. Lai gan ne visi bērni dažādu iemeslu dēļ (bērna raksturs, temperaments, veselības stāvoklis) pētījuma sākumā bija tik droši un motivēti sadarboties, tomēr pētījuma vidus posmā un beigās situācija mainījās - bērni pakāpeniski kļuva arvien atvērtāki un ritmiski attīstītāki.
 - 2) Pēc tam kad pētījuma ietvaros tika organizētas dažādas aktivitātes ritma izjūtas attīstīšanai, bērnu ritma izjūta uzlabojās gandrīz visos vērtētajos kritērijos. Analizējot visus bērnus kopā, var apgalvot, ka kopējais ritma izjūtas līmenis bērniem palielinājās par 6%: visstraujākā attīstība tika novērota bērna spējā uztvert tempa maiņu (spējas uzlabojās par 13%), spējā izteiksmīgi dziedāt (par

9%), kā arī kritērijā „Ritmiski izmanto skanošos žestus” (palielinājums vidēji par 3%). Savukārt ritma izjūtas attīstība kritērijos „Uztver mūzikas vienotību ar kustību” un „Ievēro dienas rita norises” izmaiņas netika konstatētas.

3) Lai gan bērniem īpaši izteikti patika rotaļa „Burve” un ūjināšana ģitāras mūzikas pavadībā, tomēr jāatzīmē, ka vingrinājumu organizēšanas laikā, tika secināts, ka bērni ir ļoti atvērti praktiski visām nodarbībām (pat neskatoties uz bērnu raksturu un citām tos „bremzējošiem” iezīmēm) un no tām visām viņi guva ieguvumus, tai skaitā, ritma izjūtas attīstīšanas jomā.

5. Papildus pēc novērojumu veikšanas, pārrunu organizēšanas ar konkrētās bērnodārza grupiņas pedagogiem, tika secināts, ka bērnu muzikalitāti un ritma izjūtas attīstību ietekmē ļoti daudzi faktori - ne tikai bērna raksturs (jo pētījuma beigās tika novērots, ka, lai gan sākumā bērns bija ļoti noslēgts sevī, nelabprāt un salīdzinoši slikti izdevās izpildīt dažādus vingrinājumus, kas savukārt varētu liecināt par bērna vājo ritma izjūtu, tomēr beigās tika secināts, ka bērnam reizēm trūkst tikai motivatora, iedrošinājuma un pieaugušā ieguldītās darbības konkrētajā jomā), bet arī bērnu papildus aktivitāte ārpus PII (piemēram, papildus pulciņu, nodarbību apmeklēšana), vecāku līdzdalības (tās aktivitātes, enerģiskuma, ieinteresētības) vai pasivitātes savu bērnu attīstīšanā, konkrēto PII organizēto vingrinājumu, aktivitāšu veida, tēmas, ilguma (dažus vingrinājumus bērni izpilda labprātāk, citus - nē), bērna noskaņojuma, dzimuma iezīmēm, vecuma u.c.

Priekšlikumi:

1. lai sekmētu bērnu ritma izjūtu, pedagogiem ikdienā nepieciešams organizēt dažāda veida aktivitātes, vingrinājumus (runas rotaļas, dziedāšana, ritmisku kustību izpilde u.tml.); dažādās nodarbībās (sports, dejas, mūzika, nodarbību laikā, kas tiek organizētas ārā, valodas mācībā un runas prasmju attīstīšanā, mācoties skaitīt skaitāmpantiņus u.c.); pielietot dažādas, atšķirīgas tēmas/ motīvus; organizēt īsas nodarbības, lai bērni nenogurtu un tiem būtu arvien interesanti gaidīt nākamo nodarbību;
2. lai ritma izjūtas attīstīšana bērņā būtu maksimāli efektīva, pedagogiem vēlams pēc noteiktu vingrinājumu izpildes veikt to analīzi un secināt, kura veida vingrinājumi bērniem vairāk patīk un sniedz labākus rezultātus un kuri - mazāk;
3. bērnu ritma izjūtas attīstīšanā ieteicams aktīvāk iesaistīt vecākus. Kā piemēru šī procesa īstenošanai var minēt, vecāku sanāksmju (informatīvu semināru u.tml.) organizēšanu ar mērķi informēt viņus par bērnu sasniegumiem konkrētajā jautājuma, lai viņi saprastu, kāpēc ir tik svarīga vecāku loma un darbība šajā procesā. Sanāksmes laikā pedagogi kā kompetenti speciālisti varētu izrunāt kādu metodiku pielietot, kādus vingrinājumus var organizēt kopā ar

bērniem, lai attīstītu viņu ritma izjūtu u.tml. Turklāt šī praktiski bezmaksas aktivitāte nestu ļoti daudz ieguvumus ne tikai ritma izjūtas attīstīšanai bērnos, bet arī palīdzētu bērniem mācīties komunicēt, šādas darbības veicinātu bērnu pašvērtējuma celšanos u.c.

Literatūras un citu avotu saraksts

1. Albrehta, Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata.
2. Autoru kolektīvs. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
3. Bērziņš, A. A. (1998). *Ritms*. Pieejams: <http://folklor.lv/skola/ritms.shtml>
4. Bičuka, M., Grasmāne, S., Pāgraba, N. (2003). *Muzikālā audzināšana pirmsskolā*. Rīga: Raka.
5. Birzkops, J. (1999). *Muzicēšana kā labākā intelektuālo spēju attīstītāja*. Rīga: Liesma
6. Brice, B. (2011). *Skaņu pasakas un ritma rotaļas*. Rīga: Zvaigzne ABC.
7. Briška, M., Grasmāne, S., Pāgraba, N. (2003). *Muzikālā audzināšana pirmsskolā*. Rīga: RaKa
8. Cēsu 5.pirmsskolas izglītības iestāde. *Dienas rits 4 - 6 gadīgiem bērniem*. Pieejams: <http://c5pii.lv/index.php/vecakiem/dienas-rezims>
9. Dalcroze, E.J. (1972). *Eurhythmic of Jaques-Dalcroze*. London: Constable&Company LTD.
10. Eidiņš, A. (1974). *Muzikālās audzināšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne ABC.
11. Fišers, R. (2005). *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: RaKa.
12. Fox, D. B. (1991). Music, Development, and the Young Child. *Music Educators Journal* 77(5).
13. Freimane, B. (2008). Muzikālo rotaļu loma bērna attīstībā. *Skolotājs* 4(70), 78- 82.
14. Häcker, V., Ziehen, T. (1922). *Über die Erbllichkeit der musikalischen Begabung*. Zeitschrift für die Psychologie, Heft.
15. „Higiēnas prasības bērnu uzraudzības pakalpojuma sniedzējiem un izglītības iestādēm, kas īsteno pirmsskolas izglītības programmu”. (17.09.2013.). Ministru kabineta noteikumi Nr. 890. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
16. Kepule, I. (2012). Skolēna pašrealizācijas prasmes veidošana mūzikas mācībās. Pieejams: http://www.rta.lv/doktorantu_petniecibas_temas
17. Kries, J. (1926). *Wer ist Musikalich?* Berlin: Springer
18. Lasmane, L. (2008). Muzikāli radošā darbība pirmsskolā. *Skolotājs* 4(70), 51-53.
19. Leo, D., Joseph, H. (1977). *Child development Analysis and Synthesis*. New York: BRUNNER / MAZEL.
20. Lielbriedis, R. (b.d.). *Kompozīcijas likumi*. Pieejams: http://old.pvg.edu.lv/datori/konkursi/2011_web/Evijs_Vasilevska/Fotomaksla/kompozicijas_likumi.htm

21. Lika, I.(1998/2). Pirmsskolas vecuma bērnu socializācija. *Pirmsskolas izglītība*. 12-18.lpp.
22. Līduma, A. (2004). *Pirmsskolas vecuma skolēnu muzikalitātes attīstības pedagoģiskais aspekts*. Rīga: LU.
23. Līduma, A.(2015).*Bērņa muzikalitāte*: Rīga, Librum.
24. Ļubļinska, A. (1979). *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne.
25. Markus, D. (2003). *Bērņa valoda: No pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC.
26. Māmiņu klubs. (19.05.2014). *Kā bērnam attīstās ritma izjūta?* Pieejams: <http://www.maminuklubs.lv/bebitis/ka-bernam-attistas-ritma-izjuta-77961/>
27. Millere, I. (13.04.2012.). *Mūzikas loma bērnu un jauniešu dzīvē*. Preses relīze. Pieejams: <http://www.izglitiba-kultura.lv/interesu-izglitiba/muzikas-loma-bernu-un-jauniesu-dzive>
28. Pētersone, G. (2014). Skolēnu mūzikas uztveres attīstība ritmikas nodarbībās mūzikas skolā. Promocijas darbs pedagoģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai mūzikas pedagoģijas apakšnozarē. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45274/gpetersone_disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y
29. Pētersone, G. (2015). *E.Žaka-Dalkroza ritmikas mācība*. RPIVA. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/viewFile/425/475>
30. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: RaKa.
31. Rubana, I. M. (2004). *Mācīties darot*. Rīga: RaKa.
32. Siegenthaler, H., Zihlmann H.(1982). *Rhythmische Erziehung*. Hitzkirch LU: Comenius Verlag, 96 S.
33. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
34. Šeršņova, O. (b.g.). Muzikālās dzirdes attīstības īpatnības pirmsskolas vecuma bērniem. Pieejams: https://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/pedagogija/Sersnova.pdf
35. Valsts izglītības satura centrs. (2012). Pirmsskolas izglītības mācību satura programma. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_mac_programma.pdf
36. Valsts izglītības satura centrs. (2016). *Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai*. Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/met_iet_pirmsk_prog_ist.pdf
37. Vilde, I. (2013). Sākumskolēnu muzikalitātes attīstība mūzikas mācībās. Promocijas darbs pedagoģijas doktora grāda iegūšanai skolas pedagoģijas apakšnozarē. Pieejams:

https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/4741/24617-Ilze_Vilde_2013.pdf?sequence=1

38. Vikipēdija. (b.g.). *Ritms mūzikā*. Pieejams: lv.wikipedia.org/wiki/Ritms
39. Ветлугина, Н. (1982). *Методика музыкального воспитания в детском саду* (2е изд., испр. и доп.). Москва: Просвящение.
40. Галич, В.Н., Инженитова, Е.Г. (1980). *Развитие музыкальной восприимчивости в раннем детстве*: Сб. статей. Сост. А. Готсдинер. Ленинград: Музыка.
41. Лощенкова З. Б. (2010). *Возрастная психология. Шпаргалка*. Источник: https://www.e-reading.club/bookreader.php/103753/Loshchenkova_-_Vozrastnaya_psihologiya_Shpargalka.html
42. Назайкинсий, Е. (1972). *Опсихологии музыкального восприятия*. Москва: Музыка.
43. Немов, Р.С. (1994). *Психология: Учебник для студентов ВПУЗ*. В 2 кн. Кн. 1. Психология образования. Моска: Просвещение, Владос.
44. Мастер-класс для педагогов ДОУ «*Развитие чувства ритма у детей дошкольного возраста*». Доступен: <http://mdou29.caduk.ru/DswMedia/master-klasdlyapedag.pdf>
45. Радионова, О.П., Катинене, А.И., Палавандишвили, М.Л. (1994). *Музыкальное воспитание дошкольников: Пособие для студ.* Под ред. О. П. Радионовой. Москва.
46. Рубинштейн, С. Л. (1989). *Основы общей психологии*: в 2 Т.Т. Москва: Педагогика.
47. Рубинштейн, С. Л. (2003). *Бытие и сознание. Человек и мир*. СПб., изд.: Питер.
48. Столяренко, Л. Д. (2008). *Психология*. Москва: Питер.
49. Тарасова, К. (1988). *Онтогенез музыкальных способностей: Педагогическая наука - реформе школы*. Москва: Педагогика.
50. Теплов, Б. (1947). *Психология музыкальных способностей*. Москва: Издательство Академии Педагогических наук РСФСР.

Pielikumi

1.Pielikums

Parādi, ja tu vari!

Rotaļas gaita

Bēni nostājas telpā izklaidus. Skolotājs metra pulsācijas (bungas, kociņi vai šeikers) pavadījumā skandē skaitāmpantu, tā noslēgumā nosaucot kustību vai pozu, kāda bērniem jāieņem. Rotaļu izpilda bez pauzēm- tikko nosaukta kustība, tā atsāk skandēt skaitāmpantu no sākuma un turpina rotaļu.

Bim, bam, rumbim- bam,

Parādi ja vari, man:

Vai tu vari pietuities?

Bim, bam, rumbim- bam,

Parādi ja vari, man:

Liec pie grīdas celi!

Nākamo pantiņu 3.rinda varētu būt šāda:

Elkoni pie grīdas liec!

Nu uz grīdas izstiepies!

Pacel labo roku!

Pacel kreiso kāju!

Žigli skrien uz māju!

(Bērni aizskrien uz telpas malu un apsēžas.)

(Brice,2011,122)

Izspēlēsīm skaitāmpantus!

Tītram, tātram	<i>Bērnī ar labo plaukstu sit divas reizes pa vienu celi, tad ar kreiso plaukstu divas reizes- pa otru celi.</i>
Tītram, tātram	
Tiger, niger	<i>Sit 4 reizes plaukstas.</i>
Tiger, niger	
Pipram, papram	<i>Sit "bundziņas" pa krūtīm.</i>
Pipram, papram	
Sigelīgu, nigeliģu	<i>Groza paceltas delnas.</i>
Sigelīgu, nigeliģu	
Sigelīgu, nigeliģu	
Jeli- mok!	<i>Pie vārda "mok" sasit plaukstas</i>

(Brice,2011,99)

Pieklājības dziesma

Labrīt- la, lalaa,

Labdien- li, li lii,

Labvakar- le, le, lee,

Uzredzēšanos- čau!

Arlabunakti-aaaaa

Mēs ejam

Rotaļas gaita.

Bērni stāv aplī. Viens bērns stāv ārpus apļa. Dzied:

Mēs ejam, mēs ejam

Pār kalniem un pār lejām (*bērni sadevušies rokās virzās dejas ceļa virzienā, viens bērns pret dejas ceļu*).

Tur nāk viens lustīgs dancotājs

Ar rokām kājām piesizdams(*aplī esošie apstājas, viens turpina virzīties, bet visi kopā ritmiski plaukšķina "garām plaukstām"*).

Tad lūdzu vārtus atveriet

Un dancotāju ielaidiet (*aplī esošie paceļ rokas veidojot vārtus, ārpus apļa esošais tecinūs virzās gan pa apli, gan ārpus tā lienot caur vārtniem, bet pēdējā taktī rokas tiek nolaistas un tiek "noķerts" bērns, kurš rotaļā bija viens*).

Mēs dancosim, mēs dancosim

Nevienu neievērosim(*bērns, kurš bija viens, izvēlās kādu no apļa un ar to padejo*).